STEPP

MAGAZINE VOOR PRODUCTIONELE, ONTWERPENDE EN TECHNISCHE KRACHTEN VAN DE BREDE CULTURELE SECTOR

52

Dec 2025 | 15 €

jaargang 13

HOREN IN HET DONKER

DUURZAAMHEID

DECEMBER 2025

The Evolution Wireless Digital Series

EW-DX

Refine your workflow with setup simplicity and digital clarity.

Not all wireless is created equal. Audio professionals can encounter challenges using traditional RF technology, but with Evolution Wireless Digital, fundamental limitations of wireless systems are resolved using new technology that is nothing short of groundbreaking. With the EW-DX line, there will be even more professional features for nearly any budget or application.

Discover why EW-DX is the future of wireless. Visit sennheiser.com/ew-dx to learn more about the latest members in the Evolution Wireless Digital series.

SENNHEISER

Editoriaal

Beste lezer,

Het seizoen van de jaaroverzichten is weer losgebarsten. Dat wil zeggen achteruitkijken naar wat we van het afgelopen jaar willen onthouden. Wat gaan we van 2025 bewaren? Dat kan je best ook lezen als: 'Wat gaan we later nog nodig hebben?'
'Duurzaam' is zo'n prachtig Nederlands woord – van de Duitsers geleend – dat zo vaak vuile karweitjes moet opknappen. Duurzaamheid is niet zelden een dekzeil dat een hoop afval moet verbergen. Als je het herleidt tot isolatiewaarden en normen, verlies je de essentie. Maar zet het naast 'borgen' (nog zo'n woord dat meer zou mogen) en je komt in de buurt. Bewaren, zorg dragen voor zodat het langer meekan, veilig stellen… En 'het' zijn niet alleen museumstukken of stukken van een museum. Het zijn ook mensen en mankracht. In deze sector zowel publiek als podiumwerkers.
Duurzaam Borgen, want zonder hebben de iconoclasten ook niets om af te branden.
En of de bijlen gebot worden.
Overal te lande zijn de nieuwe meerjarenplannen klaar. Elke gemeente heeft het mes moeten zetten in de budgetten en het zijn de makste lammeren die eerst naar de slachtbank worden geleid. Investeren in – of duurzaam borgen van – (podium)kunst en cultuur zit er steeds minder in. Als er vraag naar is, zal de markt het wel oplossen. Dat en de terugkeer van het biefstuksocialisme.
In tijden waar de angst voor het andere verdeelt en regeert, zou je denken dat er net meer nood is aan tegengif en tegengas. Aan plaatsen en gebeurtenissen die mensen samen brengen.
Jullie kunnen alvast berusten in de wetenschap dat elke voorstelling een overwinning is, elke slimme no-budget oplossing zuivere winst. Nog meer dan anders zal de strijd geleverd worden op laadkades en loopbruggen, in coulissen en kleedkamers, aan de balie en in de backoffice. Weet in ieder geval dat je daarvoor op STEPP kan steunen. Je kan op ons netwerk terugvallen voor advies en zo nodig medestanders vinden.
STEPP verdedigt ook jullie belangen – zowel van de vrijbuiters als van de vastbenoemden - aan de grote vergadertafels. Je lidkaart is goud waard.
In ieder geval de beste wensen voor het nieuwe jaar. Niet plooien, wie bang is krijgt ook slaag etc.

Veel leesplezier

Roel Proesmans, voorzitter
Bert Moerman, ondervoorzitter

BASTT STEPP
sinds 1981

3 Editoriaal
6 Horen in het donker
12 Het Canon II project
18 Veldtekening podiumtechnisch erfgoed in Vlaanderen en Brussel
22 Kunstenpunt bij paaltje
24 Slimme opbergers
28 Tips & tricks: slimme opbergers
30 Is er iets te doen?
31 15 Vragen aan Luc Buytaert
35 Multimedia geeft nieuwe energie aan de vakbeurs CUE
37 Inspire
42 John&Jane kleuren de Hype'O Dream
44 Pulse stopt haar werking
45 Productnieuws
46 In memoriam
47 Bij de buren: Pearle
48 Bedrijfspartners
50 Colofon

© RuslanZaplatin →

HOREN IN HET DONKER

Innovatieve hooroplossingen voor een inclusieve theaterbeleving

Bert Moerman

In België zijn er naar schatting 1,2 miljoen slechthorende mensen en gebruiken ongeveer 455.000 personen hulpmiddelen voor licht tot zeer ernstig gehoorverlies. Wanneer je geluidsversterking voorziet, verbeter je de toegankelijkheid van je gebouw, zaal of evenement voor bezoekers met gehoorproblemen. Zo ervaren deze mensen een evenwaardige beleving tijdens hun bezoek. Want ook zij willen deel uitmaken van een samenleving waar iedereen volwaardig en zelfstandig kan meedoen: jong, oud, met of zonder beperking en onder alle omstandigheden. #IedereenOveral.

In STEPP-Magazine #23 publiceerden we al een overzichtsartikel met een brede waaier aan mogelijkheden om de toegankelijkheid van de brede culturele sector voor personen met een beperking te verbeteren. De brede waaier ging dan o.a. over fysieke toegankelijkheid, toegankelijke communicatie, live-audiobeschrijving, ringleidingen, tolken, voelstoelen, boventiteling & schrijftolken, … Dat artikel kan je, zoals alle zaken waarover wij hebben gepubliceerd, nog steeds consulteren via de STEPP-website of via de QR-code.

Als je merkt dat het geluid niet goed over komt bij je bezoekers, kan je kiezen voor geluidsversterking. Denk maar aan een balie waar de glazen een galm creëren of een spreker/zanger met een zachte stem, storende omgevingsgeluiden of slechte akoestiek. Deze situaties kunnen ervoor zorgen dat de bezoeker te veel inspanningen moet doen om het geluid te horen. Door bijvoorbeeld in een leslokaal te werken met een microfoon en speakers, kan je bezoekers die slechthorende zijn al snel en makkelijk verder helpen.
Voor slechthorenden met een hoortoestel is een algemene geluidsversterking echter niet voldoende. Een hoortoestel is namelijk niet geschikt voor het opvangen van geluid op lange afstanden. Wanneer je dus gebruik maakt van gehoorversterking, hebben ze geen last van de storende omgevingsgeluiden, omdat ze het geluid rechtstreeks ontvangen in het hoortoestel. Maar hoe ga je daar dan mee aan de slag ? Het is belangrijk altijd na te gaan wat de functie is van de balie/zaal/ruimte/het event. Ook de grote van ruimte en het aantal gebruikers speelt een belangrijke rol. Dit zal bepalen of je met wifistreaming, een balieringleiding, mobiele/vaste of een individuele ringleiding kan werken. Laat je daarbij adviseren door experten.

Wetten en normen: het bredere kader
Er staan momenteel geen normen in de Vlaamse, Brusselse of Waalse Gewestelijke stedenbouwkundige verordening toegankelijkheid over geluids- en gehoorversterking. Normen rond toegankelijkheid beperken zich meestal tot zaken rond fysieke toegankelijkheid, noem het de oplossing voor mensen in een rolstoel. Andere handicaps blijven buiten beeld. Enkele klassiekers: (te) weinig liften zijn voorzien van brailleschrift bij de liftknoppen en/of van auditieve assistentie om het verdiep aan te kondigen. Sirenes van een evacuatie-alarm zijn slechts sporadisch voorzien van een flitslicht zodat ook doven en slechthorenden evacueren. En op het openbaar domein raken blinden met hun blindenstok geregeld verstrikt in geveltuintjes die her en der als paddenstoelen uit de grond schieten. En dan hebben we het nog niet over slechte voetpaden of noppentegels die verkeerd worden geplaatst. Hou je dus nooit in om situaties te melden bij stad of gemeente, vanuit het opzet dat elke drempel die letterlijk of figuurlijk kan worden weggenomen voor mensen met een handicap een wereld van verschil maakt.
Het enige wat bestaat, zijn de normen voor het behalen van een **Inter-label**. Het (Inter-) label Toegankelijk Gebouw is een kwaliteitslabel. Als je het hebt, weten je bezoekers en medewerkers meteen hoe toegankelijk het gebouw is. Je kunt het label behalen voor gebouwen zoals een kantoorgebouw, CAW, administratief centrum, gemeentehuis of de gemeenschappelijke delen bij grote gebouwencomplexen of handelszaken, maar dus ook voor cultuurcentra en concertzalen.

De adviesnormen van Inter inzake gehoorversterking
In een lawaaierige omgeving vinden we het allemaal moeilijk om anderen te horen, laat staan te verstaan. Maar voor een persoon met een gehoorverlies, een drager van een hoorapparaat of cochleair implantaat (CI), is dit haast altijd moeilijk of zelfs onmogelijk. Daarom is het aangewezen om zowel algemene geluidsversterking als gehoorversterking te voorzien.
Algemene geluidsversterking zijn alle toestellen waarmee het geluid versterkt wordt voor alle bezoekers (door middel van microfoon, versterker, boxen, koptelefoon…)
Gehoorversterking zijn alle systemen die ervoor zorgen dat mensen met een hoorapparaat of cochleair implantaat het geluid kunnen ontvangen zonder storende omgevingsgeluiden. Dit kan in functie van een goede toegankelijkheid van publieke gebouwen (op dit moment) best door middel van wifistreaming, een ringleiding (zowel vast als mobiel) of door solo apparatuur.
Via Live Audio Wifi Gehoorsondersteuning (**wifistreaming)** maak je het versterkte geluid digitaal beschikbaar. Bezoekers loggen in op het wifinetwerk en kunnen het versterkte geluid via een app op de smartphone beluisteren (en via bluetooth koppelen aan hun hoorapparaat, CI, koptelefoon of inears). Je kan dit systeem ook gebruiken om andere geluidssignalen te streamen: vertalingen, audiodescriptie…
Een **ringleiding** is een systeem waarbij het geluid via een versterker doorheen een lus wordt gestuurd. Binnen die lus krijg je een inductiesignaal dat een T-spoel in een hoorapparaat of CI kan ontvangen zonder storende omgevingsgeluiden. De lus kan **vast** op een locatie aangebracht worden of er bestaan ook **mobiele** versies die je tijdelijk kan plaatsen. Minder en minder hoorapparaten hebben echter een actieve T-spoel en er kunnen wel wat technische uitdagingen zijn: we raden het gebruik van een ringleiding dan ook niet meer aan.
Een **balieringleiding** is een mini-ringleiding met ingebouwde

inductielus met een bereik van ongeveer 1 meter rondom het toestel. Ze wordt gebruikt voor een 1-op-1 gesprek en is handig aan een ontvangstbalie, kassa, loket, eetstand … Dit is gezien de kleine investering en specifiek gebruik wel nog een zinvol aanbod.

Daarnaast bestaat er heel wat **solo apparatuur** om het geluid tot in een hoorapparaat of CI te krijgen. Deze solo-apparatuur moet individueel per gebruiker voorzien worden. Er zijn verschillende geluidsoverdracht systemen zoals: infrarood, FM, bluetooth of Roger (ontwikkeld door Phonak). In het gamma van solo-apparatuur zijn zowel universele - als merk gebonden oplossingen.

Adviezen in de Interlabels
Hieronder sommen we even op wat Inter hanteert als adviesnorm inzake gehoorversterking in de Inter-labels. Werken met deze adviesnorm impliceert dus inzetten op de good en best practice om ook een toegankelijk eindresultaat te bekomen.

- **Infobalie / Loket**
  Gehoorversterking (balieringleiding) is minstens aanwezig bij balies en loketten. Geluidsversterking en gehoorversterking is minstens aanwezig bij een met glas afgesloten balie. Indien er meerdere balies, loketten… naast elkaar liggen met eenzelfde functie, volstaat geluidversterking/gehoorversterking bij één balie, loket …

- **Auditorium / conferentiezaal / toneel- en concertzaal / multifunctionele ruimtes**
  In alle zalen MET een geluidsinstallatie, is gehoorversterking aanwezig. Dit kan best via wifistreaming. Alternatieve voorstellen omwille van technologische evoluties kunnen aanvaard worden, na overleg met Inter.

- **Vergaderruimten**
  Vergaderruimtes met capaciteit van meer dan 20 personen moeten uitgerust worden met geluidsversterking. Min. 4% van alle vergaderzalen (met capaciteit van meer dan 20 personen) heeft bijkomend gehoorondersteuning via een real-time streaming-app.

- **Leslokalen**
  Alle leslokalen moeten uitgerust worden met geluidsversterking. In leslokalen moet dit enkel voor de leerkracht/spreker voorzien worden en kan dit met een flexibele set (microfoon en speaker) voorzien worden.

- **Musea**
  Voorzie gehoorversterking in een museum of bij tentoonstellingen. Dit kan ingezet worden bij geluidsbronnen en tijdens begeleide rondleidingen. Dit kan door middel van flexibele solo apparatuur, wifistreaming, beacons, QR codes… Voorzie je eigen audioguides, kies dan voor een type waar je een koptelefoon, hoorapparaatstreamer of individuele inductielus op kan aansluiten.

- **Communicatie**
  Op een goed leesbare plaats (op ooghoogte) in alle ruimtes waar de gehoorversterking aanwezig is en hoe deze gebruikt kan worden. De aanwezigheid van wifistreaming wordt aangeduid met een oor in combinatie met een symbool van een wifi signaal.
  Vermeld in de communicatie (website, e-mail, reservatiesysteem) dat je geluidsversterking en gehoorversterking voorziet en op welke manier dit kan gebruikt worden. (symbool ISO 7001 - PI PF 048, Accessibility, hard of hearing)
  Er moet een contactpersoon aangeduid worden die bij de nood aan gehoorversterking vergaderingen van zaal kan wisselen.

Voor slechthorenden met een hoortoestel is een algemene geluidsversterking echter niet voldoende.

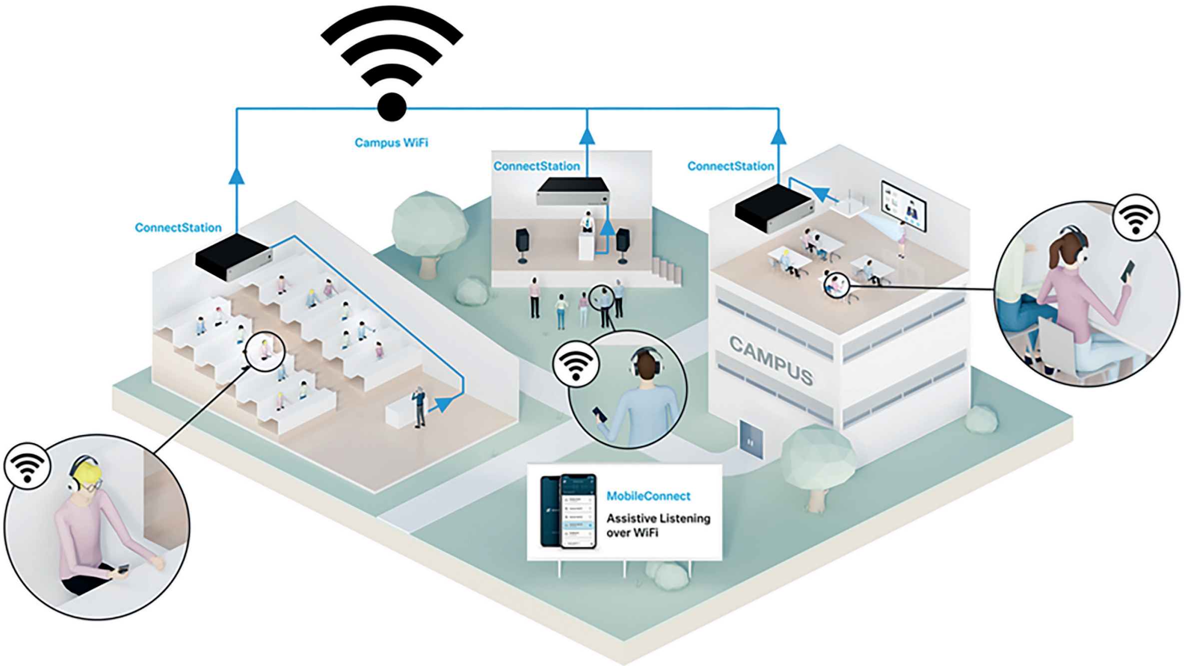

Wifi-streaming

Een veelgebruikt voorbeeld van een Wifi-streaming-systeem is Sennheiser MobileConnect. Dit is te vinden in vele cultuurcentra. MobileConnect streamt audio live en in superieure kwaliteit via wifi naar mobiele apparaten van studenten en toehoorders tijdens optredens, conferenties en toespraken. Het is eenvoudig in gebruik en werkt via je eigen mobiele telefoon volgens het 'bring your own device'-principe. Het systeem is meer dan een luisterhulp, biedt grote mate van inclusiviteit, kan ook worden toegepast voor vertalingen, stille concerten en ondersteunt tevens interactieve sessies door de bi-directionele audioverbinding.

Luisterhulp/ondersteuning vraagt om een verbinding met weinig vertraging. Sennheiser MobileConnect verzorgt het verzenden van signaal naar mobiele apparaten, met minimale vertraging. Integratie met bestaande netwerken maakt luisterhulp altijd en overal mogelijk.

Het systeem bestaat uit drie componenten: het MobileConnect Station, de optionele MobileConnect Manager-software en de MobileConnect-app (iOS en Android) voor gebruik op smartphones.

Het MobileConnect Station verwerkt het audio-gedeelte. Hij kan overal in het netwerk worden geïnstalleerd (een regiekamer, collegezaal, mediaruimte of andere centrale ruimte). Deze module beschikt over XLR in- en uitgangen plus Dante-netwerk aansluitingen.

De optionele MobileConnect Manager software wordt geïnstalleerd op een lokale server waarbij deze fungeert als beheerpunt voor alle MobileConnect Stations. Naast de instellingen die ook via een lokale weginterface per unit kunnen worden gedaan, zoals configureren van kanalen, audio in- en uitgangen en QR-codes, voorziet de Manager software in beheer van grotere installaties en het personaliseren van de app met eigen logo en huiskleur.

Maar het mooie van MobileConnect is dat iedere gebruiker zijn eigen smartphone gebruikt en er dus geen extra drempels (zoals het afhalen van een ontvanger bij een balie) zijn voor een gebruiker. Deze app geeft de gebruiker toegang tot de beschikbare audiostreams en gebruikers kunnen het audiosignaal volledig aanpassen naar hun individuele wensen en gehoor. De touchscreen bediening zorgt ervoor dat de app gemakkelijk en intuïtief is. Download de app, log in het gewenste kanaal en stel het volume en klank in naar het gewenste niveau en smaak.

Het grote voordeel van dit systeem is daarnaast dat netwerkbeheerders geen omkijken hebben naar andere hardware dan alleen de MobileConnect unit. Sennheiser MobileConnect kan trouwens eenvoudig worden geïntegreerd in bestaande wifinetwerken waardoor de investeringskost miniem blijft.

Technologie voor de toekomst? Auracast

Ondertussen zijn er heel wat verschillende ontwikkelingen. Personen willen een kleiner en subtieler hoortoestel, de digitale geluidskwaliteit gaat er sterk op vooruit en het personaliseren van het geluid aan de omgeving kent ook zijn opmars. Intelligente microfoonsystemen in de hoortoestellen en de digitale ontwikkelingen worden hierin mee geïntegreerd.

Momenteel kunnen heel wat digitale hoorapparaten via bluetooth verbinding maken met externe geluidsbronnen. Dit heeft echter ook zijn nadelen: je moet binnen een straal van

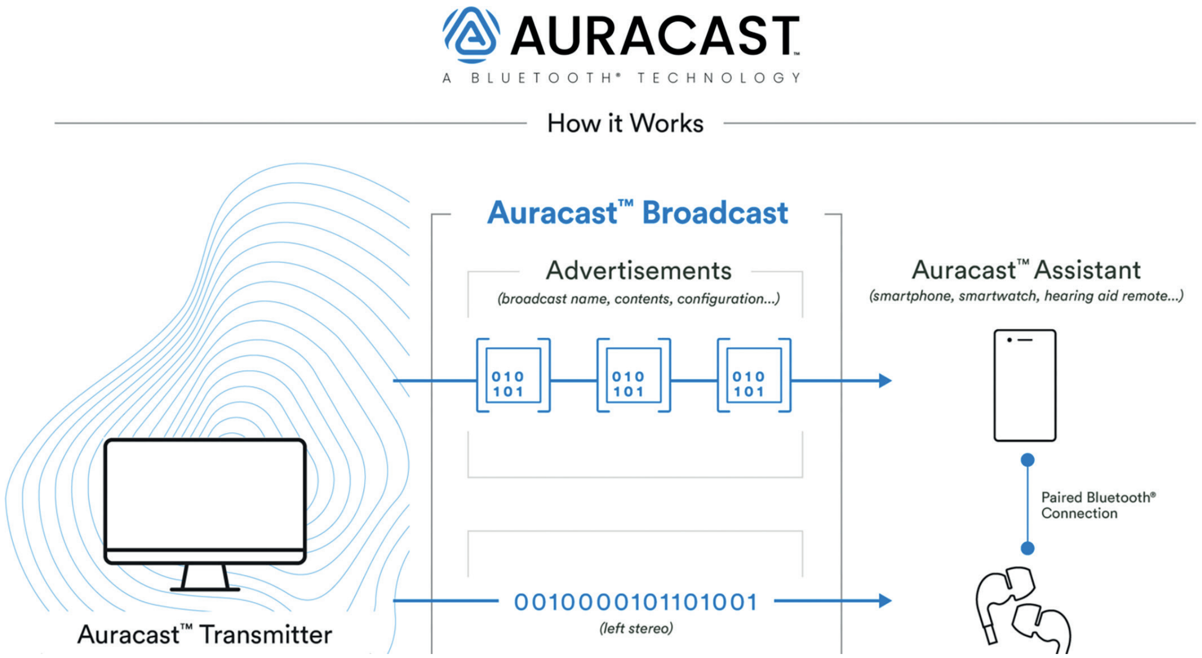

een tiental meter met het andere toestel staan om verbinding te maken. En je kan slechts één zender met één ontvanger koppelen.
Maar recent werd Auracast gelanceerd: een nieuw protocol van Bluetooth waardoor men van op grotere afstand kan koppelen én meerdere ontvangers met één zender kunnen koppelen. Nu al komen er (high end) zenders én ontvangers op de markt die Auracast ready zijn.
Zenders zijn geluidsinstallaties, televisies, radio's, bluetooth-speakers, smartphones… Ontvangers zijn hoorapparaten, maar ook koptelefoons, inears…
En dus zou je in een aula of zaal elke aanwezige zijn ontvanger kunnen laten koppelen aan de zender. Ook vanop 100m bijvoorbeeld. En ook met tientallen tegelijkertijd. En verschillende kanalen naast elkaar (geluid, AD, vertalingen) en zonder latency.
Dit is naar alle verwachting de Universal Design oplossing binnen 3 tot 5 jaar. Men verwacht dat dit breed zal worden aangeboden tegen 2028-2030.
Tot zover adviseert Inter nog steeds wifistreaming (voor collectieve oplossingen zoals een theaterzaal), een balieringleiding (voor balies en onthaal) of solo-apparatuur (voor mobiele of individuele oplossingen zoals een museum of vergadercentra).

Proefkonijnen

Ondertussen zijn er wel reeds praktijkvoorbeelden van cultuurcentra die een Auracast-systeem hebben geïnstalleerd. De cultuurcentra van Sint-Niklaas en Knokke-Heist zijn trendsetter. STEPP belde even met Dries Vervaet en Wout Govaert, coördinator techniek in de betrokken zalen.
Het cultuurcentrum Sint-Niklaas beëindigde in februari een renovatietraject, waar integrale toegankelijkheid als rode draad werd gehanteerd. Het was dan ook gesneden brood het bestaande infrarood hoorondersteuningssysteem, dat kwalitatief te wensen naliet, buiten te zwieren en te kiezen voor iets nieuws. Na veel wikken en wegen koos Sint-Niklaas voor het meest future-proof systeem, ook al is er op vandaag nog te weinig eindapparatuur die compatibel is met de Auracast-technologie. Dat lossen ze in Sint-Niklaas op met uitleenontvangers, enerzijds met een koptelefoon, anderzijds met een soort mini-ringleiding die dan weer koppelt met de T-stand op gehoorapparatuur. Het eerste Auracast-systeem in België werd uiteindelijk geïnstalleerd in april, aangezien de apparatuur bij de heropening nog niet beschikbaar was.
Argumenten pro waren het feit dat geen apps moeten worden geïnstalleerd door de gebruiker, het aantal gelijktijdige gebruikers aangezien Auracast een broadcast-systeem is en het feit dat de IT-ers moeilijk te bewegen waren om een wifi-cast systeem te gaan koppelen aan het bestaande wifi-netwerk. De gebruikservaringen zijn overwegend positief. Dries benadrukt dat - zoals bij elke vorm van gehoorondersteuning - er elke voorstelling nog wat werk aan is. Een kleine mixer en eventuele extra microfoons bij akoestische voorstellingen zijn aan de orde om de geluidskwaliteit te allen tijde te waarborgen. Voor wat hoort wat. Ook het feit dat je in één beweging meerdere kanalen in de lucht kan zetten, en dus bv. kan inzetten op simultaanvertaling, benoemt Dries als een voordeel. Het cultuurcentrum verzamelde heel wat info en persartikels op hun

Op maat geprinte telefoonhouders voor ondertiteling, geproduceerd door Beeprint.

site rond Auracast. Neem daar dus zeker eens een kijkje. En wat de timing in relatie tot de compatibiliteit betreft: net zoals met alle vormen van technologie is dat steeds een verhaal van de kip en het ei.

Knokke-Heist realiseerde hun installatie pas onlangs en is nog volop aan het experimenteren. Bezoekers die het systeem testen, krijgen een gratis filmticket in ruil voor feedback, zodoende dat het systeem kan worden getest en gefinetuned. Vooral het volledig digitaal houden van de audioketen is een gigantische stap voorwaarts t.o.v. de aanwezige ringleiding. Vergelijk het gerust met de kwalitatieve quantumsprong van de eerste telefoontoepassingen naar de gsm. Het belangrijkste punt waar men vandaag nog op vastloopt is de compatibiliteit van de gehoorondersteuning van bezoekers met Auracast. En dan komt men ook in Knokke-Heist weer uit op het punt van aparte ontvangers, maar dus ook extra drempels. En net die willen we weg. Benieuwd wat de toekomst brengt. ■

Dit artikel kwam tot stand in samenwerking met Inter, het Vlaams Expertisecentrum Toegankelijkheid en Sennheiser.

Bronnen

1 Onderzoek van het Kenniscentrum voor Gezondheidszorg (KCE), gepubliceerd in december 2020: Terugbetaling van hoorapparaten en implantaten bij gehoorverlies.
https://www.hulpmiddeleninfo.be/hmf/bluetooth/hmf_bluetooth.html
https://www.hulpmiddeleninfo.be/kw/fm/kw_FM.pdf
https://www.hulpmiddeleninfo.be/kw/gehoor/kw_gehoor.pdf
https://www.hoorwijzer.nl/hulpmiddelen/ringleidinginfraroodfm-etc/#streamers
https://www.phonakpro.com/be/nl/home.html
https://www.resound.com/nl-nl
Onderzoek: Geluidversterking in kerken en gemeenten. Paul Laman, mei 2003: https://issuu.com/paullaman/docs/geluid_kerken_gemeenten
Onderzoek: Geluidsinstallaties voor slechthorenden door Bouw Advies Toegankelijkheid Utrecht (NL), J.J.M. Haug, 24/06/2020.

HET CANON II PROJECT

Bewaren van podium-technisch en ontwerpend erfgoed

Chris Van Goethem

Het Canon II project is een Europees Erasmus + project waar STEPP als geassocieerd partner aan deelneemt. Het is de opvolger van het Canon I project waar we al in Stepp magazine 45 over schreven.

Wat vooraf ging

Canon I bracht het podium-technisch erfgoed onder de aandacht en maakte sector en erfgoedveld bewust van het belang ervan. We schreven honderd verhalen over de podiumtechniek, die samen een canon vormen. Een verzameling van de belangrijkste gebeurtenissen en uitvindingen die ons vak hebben gemaakt wat het nu is. We werkten ook tools en methodieken uit om lesgevers te ondersteunen in hun opleidingen. En we bouwden een database met informatie over licht, geluid, beeld en mechanisch podium-technisch erfgoed. Daarnaast documenteerden we theaters, mensen, bedrijven, organisaties, … Misschien staat jouw theater er wel in?
Dit alles werd gedocumenteerd aan de hand van historische boeken, teksten en magazines (o.a. BASTT en STEPP magazines) maar net zo goed productspecificaties, handleidingen, catalogussen enz. Tot slot verwijzen we naar andere plekken waar informatie beschikbaar is. Door al die elementen met elkaar te verbinden en te visualiseren, ontstond een unieke beschrijving van het werkveld door de eeuwen heen. Het motto is dan ook "alles hangt aan alles". Canonbase was een feit.

Canon II

Na afloop van Canon I bleef er permanent nieuwe informatie toestromen. We ontdekten nieuwe collecties en bouwden een hecht internationaal netwerk uit dat rond het zelfde thema werkte. Het aandachtsgebied werd ook breder. We zagen dat ook het licht-, geluids- en decorontwerp amper gedocumenteerd is op een manier die bruikbaar is voor professionelen of studenten. Vorig jaar werd Canon II Erasmus + project goedgekeurd, om het werk verder te zetten met een bijkomende focus naar ontwerp.
We stelden immers vast dat het werk van ontwerpers weinig en beperkt gedocumenteerd is. Zelfs van gerenommeerde ontwerpers is amper iets terug te vinden. En dan meestal in de kantlijn van een voorstelling. Nochtans is het ontwerp van belang voor de geschiedenis van de podiumkunsten. Het is immers een deel van het totaalplaatje. Zonder wordt een voorstelling 'klank zonder beeld'. De ontwerpen zijn niet enkel van belang voor de geschiedenis, maar kunnen ook als inspiratie voor nieuw werk dienen.
De redenen voor die beperkte documentatie is velerlei. Een deel gaat verloren in het productieproces, of het is enkel mondeling overgedragen. Vooral jonge ontwerpers zien vaak het belang (nog) niet van het structureel documenteren of ze weten niet hoe ze er in het heetst van de strijd, als je van productie naar productie holt, aan moeten beginnen. Een gedeelte zit verspreid bij gezelschappen, het eigen archief, bij de regisseur, het atelier, de opdrachtgever, … die dat soms binnen hun eigen kader minder belangrijk vinden.
Natuurlijk zetten ontwerpers vaak hun resultaten op een website, maar het gezegde dat het internet nooit vergeet geldt helaas enkel voor de zaken die je wil vergeten. Websites van gezelschappen of ontwerpers zijn natuurlijk vooral begaan met de promotie van actuele voorstellingen en geven daardoor nooit een volledig beeld. Oude informatie schuift naar de achtergrond en verdwijnt vaak bij een update of make-over van de website.
Wat wel bij archieven terecht komt is over het algemeen weinig gestructureerd. Iemand uit een archief vertelde ooit: "Na overlijden van een artiest staat de familie voor onze deur met een aantal dozen met vermelding 'archief'. De dozen zitten vol met schetsen, foto's, werktekeningen, maquettes... Maar zonder verwijzing of uitleg en vaak verschillende ontwerpen door elkaar. Zonder het geheugen van de artiest in kwestie zijn ze

vaak moeilijk te begrijpen of te structureren."
Het Canon II project wil aan de hand van een aantal cases uittesten hoe die informatie kan gestructureerd worden. Maar vooral hoe die structuur al tijdens het productieproces kan worden aangebracht en misschien ook nuttig kan zijn voor het proces zelf. Daarnaast onderzoeken we een aantal problemen die het documenteren bemoeilijken. Van onze ervaringen maken we dan een praktische handleiding voor opleidingen en professionelen.

Ontwerpen documenteren

Ontwerpen documenteren kan op verschillende manieren. Je kan het eindresultaat documenteren, of de technische kant van de uitwerking. Maar ook het proces en de visie van de ontwerper. Hoe dat kan, proberen we in kaart te brengen. En daarbij besteden we aandacht aan de problemen die opduiken. Een eerste analyse leverde alvast heel wat uitdagingen op.
Ontwerpen zijn beschermd door **auteursrechten**. Ook foto's of video-opnames van dat ontwerp zijn beschermd, waarbij de fotograaf / videast dan weer rechten heeft. En als je een foto neemt van een lichtontwerp neem je automatisch ook een foto van de scenografie. Tot slot kan het gezelschap of de opdrachtgever de rechten inperken of de verspreiding weigeren. Even een foto maken voor de documentatie is dus alvast niet zo evident.
De meeste **foto's** die beschikbaar zijn hebben een promotioneel doel. Ze weerspiegelen niet noodzakelijk het ontwerp zoals je het in de zaal zou zien. Ze zijn een interpretatie van de voorstelling, niet noodzakelijk van het ontwerp. Idealiter worden er dus aparte foto's van het ontwerp gemaakt.
Een steeds groter deel van de beschikbare technische documentatie is **digitale native**. De digitale versie is dus het origineel. Voor klassieke formats (Word, Excel, foto's, video…) zijn ondertussen vrij goede afspraken gemaakt voor de bewaring. Maar wat doe je met CAD tekeningen, visualisaties, showfiles, … ? Die zijn vaak moeilijk te archiveren. De file formats veranderen en zijn al snel niet meer te lezen. De software die nodig is om ze te lezen is vaak niet meer compatibel met toekomstige versies of operating systemen. Daardoor gaan ze verloren of zijn ze niet meer leesbaar. Hoe bewaren we die op lange termijn?

Ontwerpen documenteren kan op verschillende manieren. Je kan het eindresultaat documenteren, of de technische kant van de uitwerking.

Anderzijds is er heel wat "analoge" informatie, dat gaat dan niet enkel over schetsen, tekeningen, lijsten of andere papieren informatie, maar ook over bijvoorbeeld maquettes die fragiel zijn en veel plaats innemen. Het **digitaliseren** van dit soort informatie vraagt een specifieke aanpak waar nog weinig ervaring rond is.
De **complexiteit** van lichtstanden voor intelligent licht, geautomatiseerde bewegingen en het gebruik van videofragmenten is moeilijk vast te leggen op een manier die binnen 100 jaar nog begrijpbaar is.
Ontwerpen zijn onlosmakelijk verbonden met de **voorstelling, het gezelschap, de makers**, .. Meestal zijn die wel voldoende gedocumenteerd, maar die documentatie bevind zich op verschillende plekken. Het zou dus weinig zinvol zijn om die opnieuw te gaan documenteren. Het lijkt veel logischer om te verwijzen naar bestaande archieven. Maar dan moeten die wel zo opgebouwd zijn dat de informatie aan elkaar kan gekoppeld worden. Dat is momenteel nog niet overal mogelijk.
En hoe leg je de **visie, de inspiratie en werkmethode** van de ontwerper vast? Dat is niet met objectieve parameters te omschrijven. Maar anderzijds wil je wel een min of meer gestandaardiseerde weergave bekomen.
Uiteindelijk wil je een **documentatieproces** dat eenvoudig uit te voeren is, en zowel functioneel in het proces als voor de lange termijn. Idealiter kunnen de betrokken dat zelf uitvoeren tijdens het ontwerp- en maakproces. Dat is niet alleen sneller, het maakt de documentatie ook bruikbaar voor reprises van een voorstelling en het kan ook door gezelschappen gebruikt worden. Dat is een mooie doelstelling, maar ook een behoorlijke uitdaging! Bijkomend probleem is dat steeds wordt doorgewerkt op een digitale versie, waardoor de tussentijdse resultaten verloren gaan.
We werken in dit deel van het project op basis van een aantal cases die we in detail uitwerken. Hieruit ontstaat dan een "gestandaardiseerde taal" om alles te omschrijven. (hoe heten de verschillende documenten, welke eigenschappen beschrijven we, …) En op basis van ons eigen werk en tips van collega's maken we een inspirerende handleiding die dan door de sector en het erfgoedveld kan gebruikt worden.

(stock) decors documenteren

In feite is het begrip scenografie of decorontwerp vrij recent. Tot de jaren 60 maakte het decor, net zoals andere technische uitrusting, deel uit van de inventaris van de schouwburg. De decors werden niet gemaakt voor een bepaalde voorstelling van een bepaald gezelschap, maar werden gecombineerd afhankelijk van de noden van het moment. Elke schouwburg had een bos, een tuin, een mooie kamer, een kerker, en zo voort. Het gezelschap kon gewoon kiezen uit de bestaande stock. (vandaar de naam stock decors) Ze werden geschilderd door decorschilders van de schouwburg, of aangekocht bij gerenommeerde ateliers.
Voor dit onderdeel gaan we kijken naar bestaande (en nieuwe)

collecties. (Voor Vlaanderen is daar al veel werk verzet door Cemper en Bruno Forment). Die willen we opnemen en verder documenteren in Canonbase zodat vergelijken mogelijk wordt en we bijvoorbeeld het werk van een atelier in kaart kunnen brengen ook als de decors zich op verschillende plaatsen bevinden. We gebruiken daarvoor de zelfde principes die we eerder ontwikkelden voor het documenteren van technisch materiaal. En uiteraard besteden we de nodige aandacht aan de verschillende technieken, de manier van schilderen en de gebruikte materialen.

Lichtmateriaal documenteren

Het Canon II project werkt verder aan de documentatie van lichtmateriaal. In tegenstelling met de bovenstaande onderwerpen is lichtmateriaal niet uniek. Het wordt in series gemaakt waardoor een zelfde type op meerdere plekken in een verzameling kan zitten. Daar hebben we in het vorige project iets op bedacht. We beschrijven de types in detail en documenteren ze met handleidingen, technische specificaties, publiciteit en artikels uit tijdschriften.
Wie daarna een toestel (een uniek object) wil beschrijven, kan verwijzen naar de type beschrijving en hoeft enkel nog de specifieke details van zijn toestel (labels, serienummer, waar het vandaan komt, schade, …) te vermelden. Op die manier vermijden we veel dubbel werk en bouwen we, telkens als er een nieuw type opduikt, een beetje verder aan een alomvattende database van het materiaal. We werken daarvoor samen met collega's. Zo heeft de Theatrecrafts collectie heel veel informatie en expertise rond Engels materiaal, Penn State University is dan weer gespecialiseerd in Amerikaanse merken en de collectie van de opera in Leipzig en de Gerriets collectie zijn experts in Duitse merken.
Het Canon II project beschrijft een aantal collecties met lichtmateriaal. Voor Vlaanderen kunnen we daarvoor terugvallen op de Veldtekening Podiumtechnisch Erfgoed in Vlaanderen en Brussel die Cemper samen met STEPP uitvoerde. Verder komen zeker de collectie van TEAD vzw, Light Collection van Olivier Grimeau, de collectie van Per Edström uit Zweden, de collectie Opera Van Leipzig, Gerriets en de collectie van Enrico Daamen/ Controllux aan bod.

Documenteren, bewaren en in stand houden

In de zijlijn van bovenstaande thema's beschrijven we ook, op maat van de sector, hoe het praktische proces van het documenteren, bewaren en in stand houden van toestellen in zijn werk gaat. In de eerste plaats gaat het dan om conventionele technieken om te meten, foto's te maken, te scannen, enz. Maar op basis van onze praktijk spitsen we die toe op de specifieke noden. Welke maten neem je bij een spot? Hoe neem je een foto van een lamp zonder reflecties? Hoe dateer je een toestel? Welke documenten moet je zeker bewaren? Wat zijn de voor en nadelen van een volledige restauratie ten opzichte van het bewaren in originele staat? Het zijn maar een paar voorbeelden van vragen waar we antwoorden op zoeken en tips en tricks voor proberen te formuleren.
Daarnaast gaan we experimenteren met nieuwe methodes. Denk maar aan 3D scanning, automatische opname van lichtstanden, analyseren van tijdschriften met AI, reverse picture search in onze eigen bestanden, opnames van het gebruik van toestellen, …
We bouwen ook verder op de in Canon I ontwikkelde 'harvesting' techniek. We kunnen op die manier grote hoeveelheden informatie vanuit het web, maar ook uit boeken structureren en importeren, wat het werk behoorlijk versnelt.
Meer recente apparatuur is vaak processor gestuurd. Daar doen zich meerdere problemen voor om ze in werkende toestand houden. De batterij kan uitgeput geraken, waardoor de originele bios niet meer werkt, de gegevensdragers kunnen worden gecorrumpeerd, de software werkt niet meer. Daar hopen we de nodige expertise voor te vinden of te ontwikkelen.
Een moeilijke vraag blijft ook in welke toestand je toestellen wil bewaren. Wil je het toestel, met gebruikssporen (en dus de geschiedenis van het toestel), bewaren, of wil je het terugbrengen in zijn 'aangekochte' toestand? Daar is geen eenduidig antwoord op, maar we willen wel een aantal handvaten aanreiken om de keuze te maken.

Immaterieel erfgoed

Immaterieel erfgoed zijn de levende gewoonten, kennis, vaardigheden en praktijken die gemeenschappen van generatie op generatie doorgeven. Zoals werkmethodes, ambachten en gebruiken. Het is niet tastbaar, maar verandert mee met de tijd, en wordt vaak beheerd door specifieke 'erfgoedgemeenschappen' die het willen borgen. Denk in ons geval maar aan de methodes om licht te bedienen, doeken te schilderen of een ontwerp te maken. De verhalen van technici en ontwerpers horen daar uiteraard ook bij.
Het borgen van dit immaterieel erfgoed zorgt er niet alleen voor dat tradities en methodes bewaard blijven, het zorgt er ook voor dat de geschiedenis levend wordt. Dat je je kan inleven in hoe collega's vroeger werkten. Ook hier gaan we, als

Immaterieel erfgoed zijn de levende gewoonten, kennis, vaardigheden en praktijken die gemeenschappen van generatie op generatie doorgeven

aanvulling van de documentatiemethodes mee aan de slag. Voor Vlaanderen is hier al heel wat werk verricht door Cemper en de Werkplaats Immaterieel Erfgoed. STEPP ondersteunde deze activiteiten.

Musea en collecties

Musea en collecties zijn de beste garantie dat ons erfgoed op lange termijn bewaard en toegankelijk blijft. Dat geldt in de eerste plaats voor gespecialiseerde collecties, maar ook voor een museum dat een beperkt aantal stukken of documenten heeft of een gezelschap dat een aantal historisch belangrijke toestellen of documenten in zijn bezit heeft.
Er is soms een spanningsveld tussen de musea en collecties enerzijds en de erfgoedgemeenschappen anderzijds. Waar de erfgoedgemeenschappen vaak bestaan uit specialisten (vaak vrijwilligers) uit het werkveld, beschikken ze minder over kennis rond gestructureerd archiveren. Anderzijds hebben musea en collecties een zeer grote expertise en kennis over archiveren en bewaren, maar ze hebben soms beperkte expertise in deze niche velden, zeker als die niet tot de kern van hun collectie behoren. Door de breedte van hun collectie zijn hun systemen vaak niet aangepast en onvoldoende nauwkeurig om voor de sector specifieke elementen accuraat te documenteren.
Het Canon II project streeft ernaar deze twee werelden dichter bij elkaar te brengen en de samenwerking te bevorderen. We willen onze expertise delen en systemen ontwikkelen die de brug maken tussen deze beide werelden, zowel op technisch als op inhoudelijk vlak.

Canonbase

Canonbase is de verbindende factor van de bovenstaande deelprojecten. Het is een collaboratieve, meertalige, gevisualiseerde database gebaseerd op de Open Linked Data principes.
Canonbase is **collaboratief** omdat de deelnemers en externen er samen kunnen werken aan een bepaald onderwerp. Door samen informatie toe te voegen, vullen we elkaars werk aan, bekijken we een onderwerp vanuit verschillende culturele invalshoeken en verbeteren we de kwaliteit. We bouwen verder op het werk van de anderen.
Canonbase is **meertalig** omdat de structuur zo is opgebouwd dat het gros van de informatie in meerdere talen wordt weergegeven. Dat betekent bijvoorbeeld dat als je een cultuurcentrum in het Nederlands invoert, de meeste begrippen vanzelf worden vertaald in een aan de sector aangepaste taal. De begrippen zijn immers als aparte concepten ingegeven en moeten dus maar één keer vertaald worden.
Canonbase maakt gebruik van **visualisaties**. Waar mogelijk stellen we de gegevens ook visueel voor. Als je bijvoorbeeld de GPS coördinaten van een cultuurcentrum ingeeft, zal de database die op een kaart laten zien. Als je de bouwdatum en de belangrijkste gebeurtenissen ingeeft, toont ze er een tijdslijn van. Wanneer je dan de provincie of de regio zoekt

waar dat cultuurcentrum ligt, zie je alle gegevens van die regio op een kaart en in een tijdslijn.
Canonbase heeft bovenop de database een **extra laag** gebouwd die de gegevens organiseert op een voor de gebruiker begrijpelijke manier. Ze geeft de gegevens weer als lijstjes of boomstructuren. Ze laat gegevens zien die in een ander gelinkt onderwerp zijn toegevoegd en zet de gegevens op een logische manier bij elkaar. Als je bijvoorbeeld de architect en gemeente van een gebouw ingeeft, zal je bij de architect ook alle gebouwen zien die die ontworpen heeft. Bij de gemeente zie je alle gebouwen van die gemeente.
Het **Open Linked Data** concept zorgt ervoor dat de gegevens in twee richtingen kunnen gekoppeld worden aan andere databases. Zo zie je in Canonbase ook informatie die in de Historic Theatres Database of in Wikidata is opgenomen. En omgekeerd kan een andere database, een collectie bijvoorbeeld, naar Canonbase verwijzen en daar gegevens ophalen. Daarvoor is het noodzakelijk dat de gegevens vrij beschikbaar zijn voor iedereen. Zo een ecosysteem noemt men ook wel een semantisch web.
Om dat vlot te laten lopen moeten de databases elkaar begrijpen. Daarom gebruiken we RDF (Resource Description Framework), een **gestructureerde taal** die de verschillende concepten in Canonbase met elkaar en met andere databases verbinden. Elke uitspraak die we doen over een 'ding' wordt beschreven als een triplet, een combinatie van een subject, een eigenschap en een object. Bijvoorbeeld 'Jan' – 'heeft als beroep' – 'scenograaf'. Daardoor kan een andere database alle informatie over 'Jan' opvragen of alle 'scenografen' oplijsten.
Om dat alles vlot te laten verlopen moet elke ingave in de database een uniek **concept** zijn. Als er meerdere 'Jan' en zijn, dan krijgen die elk een aparte ingave. Dat botst soms een beetje met ons dagelijks taalgebruik. In een gesprek zal 'Ik ga naar de Bourla' of 'Ik ga naar het Toneelhuis' hetzelfde betekenen. Maar als je in concepten denkt dan is de Bourla een gebouw en het Toneelhuis een gezelschap. In dit voorbeeld is dat nog duidelijk, maar bijvoorbeeld de Comédie Française is zowel de naam van het gebouw als van het gezelschap en komt dus twee keer voor.
Bij elk concept geven we ook een **beschrijving en alternatieve benamingen** weer in meerdere talen. Zo zal bij de Bourla als beschrijving 'Theatergebouw in Antwerpen, België, geopend in 1827' staan en 'Théâtre Royal Français' en 'Franse opera' als alternatieve benamingen staan.
Omdat we dat ook met toestellen, voorwerpen, methodes, beroepen, enz.

doen, ontstaat vanzelf een **beschrijvend en vertalend woordenboek**. We zijn daarvoor vertrokken uit de Digital Theatre Words van Jerome Maeckelbergh aangevuld met andere woordenlijsten. Oudere termen die minder of niet meer gebruikt worden zijn opgenomen als 'historic language' met de historische beschrijving zodat wie oude documenten onderzoekt ook de juiste betekenis kan terugvinden.
In Canon II werken we aan een **update** van de interface om die nog visueler te maken, we vullen de structuur aan op basis van de behoeften van de nieuwe onderwerpen en herzien de database om ze te laten aansluiten op nieuwe uitwisselingsstandaarden met andere databases.

Het project

Het project loopt tot augustus 2028 en wordt geleid door het RITCS, research center for arts and futures. Partners zijn STTF (de Zweedse vereniging voor podiumtechnici), De Berliner Hochschule für Technik uit Duitsland, het Rose Bruford College uit het Verenigd Koninkrijk, het ILO, Instituut Lichtontwerpen uit Nederland en het NIK, het Tsjechisch Theater Instituut. De kernpartners worden aangevuld met een twintigtal geassocieerde partners die expertise inbrengen of hun collectie ter beschikking stellen. Voor België zijn dat onder andere STEPP, ATPS, Cemper, Showtex, en TEAD vzw.
Naast het werk aan de studie- en werktafel komen de partners regelmatig samen en presenteren we op samenkomsten van ontwerpers, technici of erfgoedspecialisten. Zo zijn we bijvoorbeeld aanwezig op de Cue in Rotterdam.
Wie de activiteiten wil volgen, kan terecht op de website canon-project.eu waar je je ook kan inschrijven op onze nieuwsbrief. En uiteraard kan je de vorderingen volgen op de Canonbase.eu. Als je actief wil deelnemen, informatie of historische toestellen bezit, kan je rechtstreeks contact opnemen met STEPP of Chris Van Goethem. ■

Contact:
info@canon-project.eu
Web:
https://www.canon-project.eu
Database
https://canonbase.eu
Resultaten van het Canon I project
https://www.canon-project.eu/canon-i-results
Cemper over de podiumtechnieken
https://cemper.be/nieuws/podiumtechnieken-in-de-kijker-gezet
Werkplaats immaterieel erfgoed over podiumtechniek
https://immaterieelerfgoed.be/nl/erfgoederen?search=podiumtechnisch%20erfgoed

VELDTEKENING PODIUMTECHNISCH ERFGOED IN VLAANDEREN EN BRUSSEL

Birthe Verscuren

Podiumtechniek speelt een essentiële, maar vaak onzichtbare rol in de podiumkunsten. Het zorgt voor de magie die theater-, muziek- en dansvoorstellingen tot leven brengt. Toch is er weinig geweten over de geschiedenis en bewaring van het materieel erfgoed ervan. Om hier verandering in te brengen, heeft CEMPER een veldtekening gemaakt van het podiumtechnisch erfgoed in Vlaanderen en Brussel. Dit onderzoek brengt voor het eerst in kaart waar dit erfgoed zich bevindt, wat de waarde ervan is en welke risico's het behoud bedreigen.

Podiumtechnisch erfgoed?

Podiumtechnisch erfgoed omvat allerlei apparaten en materialen die de technici doorheen de tijd hebben gebruikt: van oude lichtspots en geluidstechnieken tot rigging-systemen en handleidingen. Toch bestaat er nog geen volledig overzicht van dit erfgoed in Vlaanderen en Brussel. Dit is problematisch omdat deze objecten vaak snel verdwijnen, verouderen of worden vervangen door nieuwe technologieën. Hierdoor dreigt een belangrijk deel van onze theater- en cultuurgeschiedenis verloren te gaan.

Het opzet van het onderzoek

Het onderzoek van CEMPER had als doel om een eerste landschapsanalyse te maken van het podiumtechnisch erfgoed in Vlaanderen en Brussel. Het wilde drie belangrijke vragen beantwoorden:

- Waar bevindt zich podiumtechnisch erfgoed in Vlaanderen en Brussel?
- Welke waarde hebben deze verschillende collecties podiumtechnisch erfgoed?
- Welke risico's bedreigen het behoud van dit erfgoed?

De onderzoekers verzamelden gegevens door middel van online enquêtes, telefonische interviews en plaatsbezoeken bij theaters, cultuurcentra, concertzalen en privéverzamelaars. Er werd hierbij een brede definitie van podiumtechnisch erfgoed gehanteerd: van de objecten die technici gebruiken tijdens een voorstelling tot de archieven en documentatie die deze techniek beschrijven. Bij elke locatie werd een beschrijvingsfiche opgesteld met informatie over de context, collectiebeschrijving, erfgoedwaarde en eventuele risico's voor bewaring.

Belangrijkste bevindingen

Uit het onderzoek blijkt dat podiumtechnisch erfgoed vooral geconcentreerd is in de grote steden, zoals Antwerpen, Brussel en Gent. Deze steden herbergen theaters en culturele instellingen met een rijke geschiedenis op het vlak van podiumtechniek. De erfgoedwaarde van de collecties varieert echter sterk. Ongeveer de helft van de onderzochte collecties bevat objecten met een lage erfgoedwaarde, terwijl negen collecties een gemiddelde en elf collecties een hoge erfgoedwaarde hebben. Wat opvalt, is dat veel technici en verzamelaars betrokken zijn bij hun collectie. Voor hen vertegenwoordigen de objecten meer dan alleen apparatuur; ze vertellen een verhaal over hun carrière, vakmanschap en herinneringen aan voorbije producties. Deze emotionele waarde onderstreept het belang van het bewaren en waarderen van deze collecties.
Helaas toont het onderzoek ook aan dat er grote risico's zijn voor het behoud van dit erfgoed. Veel collecties worden niet goed beschermd door een gebrek aan financiële middelen, opslagruimte en kennis over de historische waarde van de objecten. De robuustheid van het materiaal – ontworpen om intensief gebruik te weerstaan – biedt geen garantie voor duurzaam behoud. In veel gevallen ontbreekt het aan een centraal collectiebeleid of een gestructureerd registratiesys-

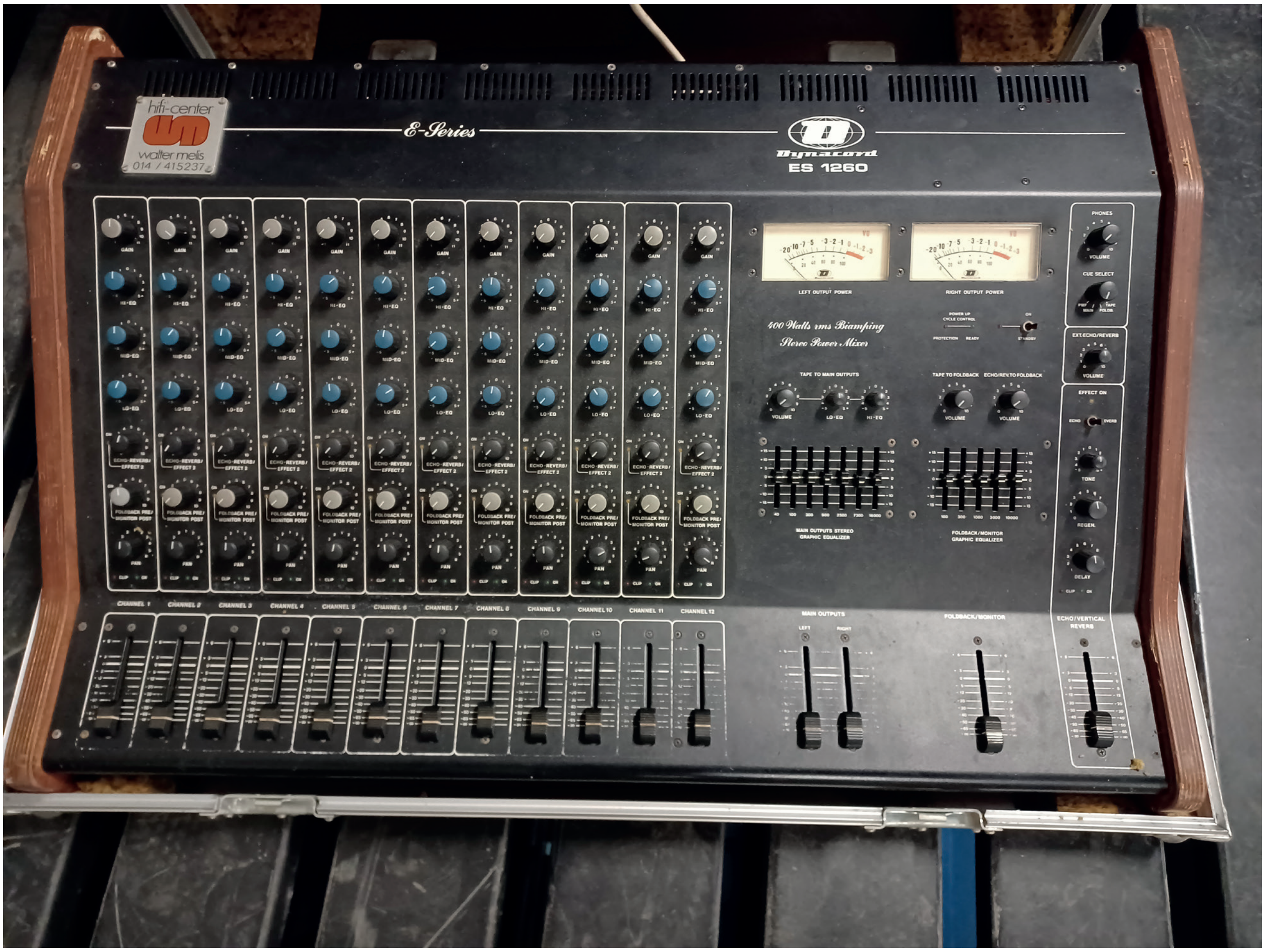

De Warande mengtafel Dynacord ES1260

teem, waardoor objecten verloren kunnen gaan of onopgemerkt verdwijnen. Bovendien is er geen enkele professionele bewaarinstelling in Vlaanderen en Brussel die podiumtechnisch erfgoed als speerpunt in haar collectieprofiel opneemt. Dat maakt dit erfgoed kwetsbaar en onderstreept de noodzaak van een gecoördineerd beleid voor de bescherming en valorisatie ervan.

Gelokaliseerde podiumtechnische collecties met hun corresponderende erfgoedwaarde. Groen = lage erfgoedwaarde, geel = gemiddelde erfgoedwaarde, rood = hoge erfgoedwaarde.

De weg vooruit: bewustwording en actie

De veldtekening van het podiumtechnisch erfgoed is een belangrijke eerste stap om het bewustzijn over dit erfgoed te vergroten. Het benadrukt de noodzaak van een duurzaam beleid op lokaal en regionaal niveau om de collecties te beschermen en te conserveren. Daarbij is niet alleen financiële en infrastructurele ondersteuning essentieel, maar ook documentatie en educatie. Zonder een grondige archivering en documentatie van technische specificaties, handleidingen en verhalen van technici, dreigen we belangrijke kennis en ervaringen voor toekomstige generaties te verliezen.
CEMPER pleit dan ook voor samenwerking tussen theaters, erfgoedinstellingen, overheden en privéverzamelaars om dit unieke erfgoed te beschermen. Er moet een duidelijk collectiebeleid worden opgesteld, waarbij waardevolle objecten behouden blijven en onnodige verliezen worden voorkomen. Ook moet er meer aandacht komen voor de archivering van documenten en de kennis van technici om zo een completer beeld te krijgen van de evolutie van podiumtechniek.

Een waardevolle bijdrage aan ons cultureel erfgoed

De veldtekening van het podiumtechnisch erfgoed in Vlaanderen en Brussel biedt een unieke kans om een tot nu toe onderbelicht aspect van onze cultuurgeschiedenis in kaart te brengen en te beschermen. Door het onderzoek wordt de weg vrijgemaakt voor verdere initiatieven die kunnen bijdragen aan het behoud, de educatie en de valorisatie van dit erfgoed. Het is een oproep aan iedereen in de sector – van technici tot beleidsmakers – om samen te werken en ervoor te zorgen dat dit erfgoed niet verloren gaat. ■

Spot De Schouwburg Vertelt, Brugge 2021

Zomerparcours, Brugge 2022

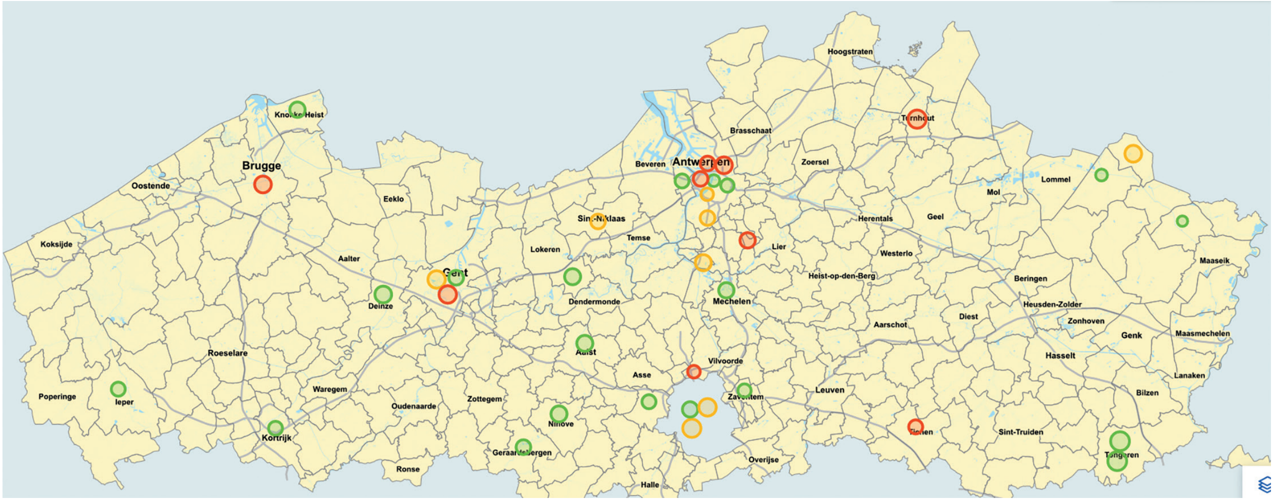

Gelokaliseerde podiumtechnische collecties met hun corresponderende erfgoedwaarde.
Groen = lage erfgoedwaarde, geel = gemiddelde erfgoedwaarde, rood = hoge erfgoedwaarde.

De Warande lichttafel ADB Mentor 240

De Warande lichttafel ADB S20

Dit artikel verscheen eerder op de website van CEMPER. Om het volledige rapport te lezen met de beschrijvingsfiches, ga naar https://cemper.be/nieuws/veldtekening-podium-technisch-erfgoed.

Op de website van CEMPER vind je ook een overzichtspagina over podiumtechniek en haar geschiedenis: https://cemper.be/the-

Muziek en podiumkunsten hebben in Vlaanderen een rijk verleden en dat brengt heel wat erfgoed met zich mee. Om een goede bewaring van dit erfgoed te verzekeren, is er CEMPER (Centrum voor Muziek- en Podiumerfgoed). CEMPER ondersteunt, adviseert en begeleidt iedereen die met muziek- en podiumerfgoed in aanraking komt: van amateur tot professional, van hobbyist tot academicus, van erfgenaam tot verzamelaar. Daarbij hebben we aandacht voor zowel de materiële aspecten van erfgoed, zoals archieven en objecten, als voor de tradities, praktijken en kennis die van persoon tot persoon wordt doorgegeven.

KUNSTENPUNT BIJ PAALTJE

Wat is de situatie achter de schermen?

Tom Ruette

In september 2025 bracht Kunstenpunt haar Landschapstekening Kunsten uit, een uitgebreide SWOT-analyse van het kunstenveld. Werkdruk en het belang van welzijn nemen er een belangrijke plek in en dat heeft veel te maken met de vele burn-outs in de sector. Eén van de hoofdstukken zoomt in op technische en op productionele functies.

Daar blijft de werkdruk stijgen, zijn deadlines vaak onwrikbaar en kunnen fouten zware gevolgen hebben. Dat kan motiverend en spannend zijn, maar als er niet genoeg mensen beschikbaar zijn ook heel stressvol.

Voor een stuk is dat waarom bijvoorbeeld de aanwerving van technici zo moeilijk loopt, zeker in podiumkunsten. Werkzekerheid en variatie maken het werk aantrekkelijk, maar gebrek aan tijd om bij te leren, en soms te weinig waardering, kunnen bijdragen tot ontevredenheid van mensen. Zo leerde een bevraging van cult! uit 2024. De prijs van freelance technici, die in beter betalende sectoren aan de slag kunnen, zou de voorbije jaren gestegen zijn.

Mensen in technisch-artistieke functies in de podiumkunsten ervaren meer lichamelijke inspanningen en belastende omgevingsfactoren, en minder werk- en leefflexibiliteit dan andere beroepsgroepen, volgens de recente SENSOR bevragingen. Ook bij productiewerk ligt de stress vaak hoog en daarbij komt de extra belasting wanneer je als enige het volledige overzicht hebt over de realisatie van een project. Hierdoor verwachten collega's van deze mensen soms een permanente beschikbaarheid, want enkel zij weten "hoe het zit". Bovendien evolueert de jobinhoud snel, waardoor mensen permanent moeten blijven bijleren en waardoor de benodigde vaardigheden veranderen.

Is alles dan kommer en kwel in technische en productionele functies? Helemaal niet. Mensen in dit soort jobs zijn vaak 'de spin in het web'. Het zijn mensen die tegen strakke deadlines werken en vaak veel creativiteit aan de dag leggen. De jobs kennen heel wat afwisseling en zeker bij productioneel werk komt ook veel sociaal contact kijken. Er is vaak een groot samenhorigheidsgevoel doordat mensen samen werken aan een gedeelde passie.

Het is wel zo dat er voldoende tijd, middelen en mensen moeten zijn opdat deze motivatoren niet omslaan in stressoren. Als iemand bijvoorbeeld weet dat er een back-up beschikbaar is, als het werk en de mentale last voor een stuk gedeeld kunnen worden, of als erg drukke periodes met luwere momenten worden afgewisseld, maakt dat al een groot verschil.

Veel organisaties doen dan ook moeite om werkdruk en overuren onder controle te houden. Er is ook regelgeving daarvoor ontwikkeld. Maar het kan moeilijk zijn om mensen bijvoorbeeld te 'dwingen' overuren te recuperen als ze daardoor hun werk niet rond krijgen, waardoor de werkstress nog toeneemt. Wie echter structureel te hard aan de slag blijft, loopt het risico uit te vallen.

Mensen in productie en techniek vertellen dat ze soms wel begrip, maar zelden concrete oplossingen krijgen aangereikt door leidinggevenden: "De werkgever is zelf overbevraagd. Je krijgt een luisterend oor (...) maar geen structurele verandering."

In de Landschapstekening gaat het geregeld over de nood aan cultuuromslag in de kunstensector ter bescherming van het welzijn van mensen. De formele regelgeving hierrond is waardevol, maar vindt nog niet genoeg toepassing. En dat is vooral een probleem van afstemming: tussen werkvolume, tijd en beschikbare mensen, en dit in een systeem dat snelheid en veelheid veeleer bevoordeelt.

De nood aan verlangzaming en een beter beheer van werkvolume is een gedeelde uitdaging voor veld en beleid. Het is een verhaal van planlastvermindering, controle over werkvolume, en prioritisering in de veelheid aan taken – ook in productionele en technische rollen. ■

Lees het volledige hoofdstuk via https://www.kunsten.be/nu-in-de-kunsten/landschapstekening-2025-achter-de-schermen-zakelijk-productioneel-en-technisch-werk-in-de-kunsten/. Bij vragen, contacteer tom@kunsten.be

Kunstenpunt is het steunpunt voor de professionele kunsten in drie disciplines: beeldende kunsten, podiumkunsten en klassieke muziek.

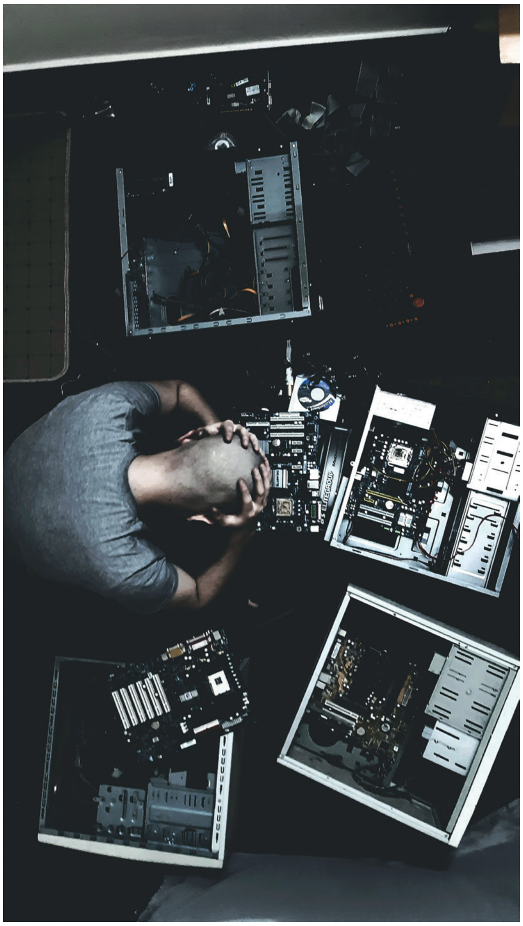

C-mine

CCHA

De Faar

Bree

Bree

De Kroon

Controllux

Het Stuk

De Singel

Theater aan het Vrijthof

Pas geleverd, nog vers in de doos

Nieuwenborg

CC Asse

Utopia

De Zeepziederij

TIPS & TRICKS: SLIMME OPBERGERS

Davy Boutsen

De rubriek T&T is er om elkaar de handigheden, gadgets, inzichten, voorwerpen die we maakten te tonen zodat iedereen de mogelijkheid heeft om hiervan gebruik te maken. Omdat beelden ook voor zich kunnen spreken, hebben we er een collage van gemaakt. In het portfolio staan deze keer de slimme opbergers voor de moeilijke gevallen: prakken en poten.

Niet alleen bij de staalboer, maar ook op de meeste plekken voor Cultuur (jazeker, met de grote 'C') komen we podiumelementen tegen. En neen, een heel grote verscheidenheid is er niet te vinden, maar in verschillende hoogtes des te meer.
Wie schaarelementen in huis heeft, maakt zich er zich - op het gewicht na - niet echt druk over, maar de hoeveelheid poten die netjes opgeborgen dienen te worden loopt nogal op.
Het begint bij pootjes van 20cm tot uitschuifbare poten van meer dan een meter en daarnaast de poten op wielen, drumriser poten, deck-to-deck clamps, leg-to-leg clamps…
Ook de podiumdelen zelf zijn vaak lomp en zwaar. Niet het soort stukken die je vier keer op een dag wil verleggen of herstapelen. Liefst op wielen en zo dat je ze stuk voor stuk kan uitnemen. Als het maar voor één lessenaar en een potplant is, wil je niet een hele kar afladen.
Het mooie hiervan is dat er vele technici zijn die hier een eigen manier van opbergen voor uit hun mouw schudden en we zo een bonte collectie van 'opbergmeubels' hebben. Verschillende oplossingen voor hetzelfde probleem.
Je hebt luxepaardjes die een batterij aan flightcases inzetten om de hele collectie naar zijn bestemming te rollen. Je hebt knutselaars die creatief aan de slag gaan met pvc afvoerbuizen: rond of vierkant, horizontaal of verticaal. Je hebt zware jongens die stalen gitterboxen ombouwen, compleet met hijsogen en beugels voor de lepels van de heftruck. Je hebt zuinige verbouwers die met wat multiplex en een europallet al een eind komen. Stuk voor stuk voorbeelden van vindingrijkheid, ingezonden door Vlaamse technici… ■

Heb je een idee bij reeds beschreven Tips & Tricks, mag je dit doormailen naar info@stepp.be. Heb je een suggestie die je graag wil delen, schrijf er dan iets over en maak enkele foto's. Stuur dit naar info@stepp.be en wie weet verschijnt ie in het volgende Stepp magazine.

X5 SERIES
When light becomes emotion
Every moment on stage depends on detail. The impression X5 Series brings those nuances to life: precise color mixing, natural skin tones, and a powerful zoom range, giving designers total control over mood, atmosphere, and dramaturgy.
Outstanding skin-tone reproduction
High-precision RGBL color system
Intense output with flexible zoom
Theatre-ready control & mounting options
-GLP-
/GLP.German.Light.Products
/GermanLightProducts glp.de
Exclusive Distributor
alightbalance.com
A LIGHT BALANCE BV

BIJ DE BUREN: IS ER IETS TE DOEN?

Petra Cooreman

De Event Confederation

De Event Confederation is de koepelorganisatie die de brede eventsector in België verenigt, vertegenwoordigt, verdedigt en informeert. Onze leden zijn federaties, organisaties en freelancers die professioneel actief zijn in de eventsector als organisator en/of leverancier.
Eén confederatie die de belangen behartigt van alle event professionals in ons land is belangrijk. Hoe groter ons netwerk, hoe sterker onze stem en hoe korter de lijnen met beleidsmakers. Sterker verenigen biedt ook een groter netwerk, meer kennis en expertise. We zetten ons aanbod voor jou op een rijtje:

- **Kennis**
  Event Confederation zet sterk in op kennisdeling en talentontwikkeling. We richten ons op vijf speerpunten: innovatie & technologie, duurzaamheid, safety & security, human capital en internationalisering. Alle kennis wordt gebundeld binnen onze academy die bestaat uit 2 delen:
- **Het kennisplatform**
  Hier kunnen presentaties, tools, opgenomen keynotes en webinars steeds geraadpleegd worden.
  Het clusterplatform
  Dit bevat informatie die aan bod komt tijdens de clustermeetings. Clusterleden hebben op die manier toegang tot een extra database die specifiek en relevant is voor hun activiteit.
- **Lobby**
  De stem van de sector laten horen, dat doen we door goede relaties te onderhouden met beleidsmakers. Door actief deel te nemen aan werk- en adviesgroepen en door aan de slag te gaan met de uitdagingen van onze leden.
- **Sectornieuws**
  Het belangrijkste nieuws voor onze sector vind je steeds terug op onze website. Daarnaast informeren we onze leden met behulp van wekelijkse updates, kwartaalnieuwsbrieven, nieuwsbrieven en posts op sociale media.
  Elke twee maanden is er een online sector call waarin het laatste sectornieuws gebundeld wordt en eventuele vragen daarover gesteld kunnen worden.
- **Netwerk**
  Event Confederation brengt professionals uit de brede eventsector samen. Het gaat van freelancers tot uit de kluiten gewassen organisaties, van leveranciers tot organisatoren. Ze kunnen elkaar ontmoeten tijdens de 3 grote events (Nieuwjaarsdrink, Summerdrink en ECHO25), op een infosessie of een clustermeeting.
- **Extra ledenvoordelen**
  Je kan aan een verlaagde prijs gebruik maken van tools of diensten, contacten leggen met vakpers of voordelig deelnemen aan events zoals bijvoorbeeld Historalia 1830 of de Summer Field Trips van de Event Confederation. Ook voor de opleidingen die we organiseren, zoals de TMB basisveiligheidsopleiding waar je in mei en juni voor kon intekenen, krijg je een mooie korting. Ontdek deze extra ledenvoordelen op onze website.
- **Meet The Members**
  Via een mailing wordt enkele keren per jaar het nieuws van de leden van de Event Confederation in de kijker gezet. Dat kan dus ook jouw nieuws zijn! De volgende mailing wordt voorzien in september, met focus op nieuws rond duurzaamheid: certificaten, initiatieven, investeringen, enz. Stuur dus zeker jouw nieuws door naar petra@event-confederation.be
- **Vacaturedatabank**
  Vergroot je bereik door je vacatures in te geven in onze vacaturedatabank. Vergeet ook niet om hier een kijkje te nemen als je op zoek bent naar een interessante eventjob!

Event Confederation is de rechtstreekse schakel naar onze federale en regionale beleidsmakers, naar de Hoge Raad voor Zelfstandigen en KMO, naar het sociaal overleg, naar wetenschappelijk onderzoek, enz. En die rol kan ze maar spelen dankzij jouw lidmaatschapsbijdrage en die van je collega's/collega eventbedrijven. Samen staan we sterk. Daarom een warme oproep om je ook bij ons aan te sluiten! ■

Meer info op www.event-confederation.be of stuur een mailtje naar info@event-confederation.be.

DE QUESTIONNAIRE VAN DE CONNAISSEUR: LUC BUYTAERT

In deze rubriek laten we een vakspecialist aan het woord en maken we aan de hand van enkele vragen een schets van ervaring en inzicht verworven door jaren op de werkvloer. In deze aflevering leggen we Luc Buytaert op de rooster. Eigenaar van Audio Visual Lighting, een groothandel gespecialiseerd in de verkoop, distributie en service van professionele audio-, video- en licht apparatuur. Het bedrijf vierde dit jaar zijn 30ste verjaardag.

Wist je al vroeg in je leven dat je deze richting uit wilde gaan?
Richting elektronica was heel snel duidelijk, vanaf mijn 11 jaar al was ik geweldig geïnteresseerd in alle audiovisuele technologie en telecommunicatie.

Hoe en wanneer ben je in de entertainmentwereld begonnen of via welke insteek kwam je hierin terecht?
Vele jaren terug waren discotheken nog populair. Ik heb daar toen mogen kennismaken met de eerste Clay Paky Golden Scans, nog RS232 en 0-10V aanstuurbaar. Toen was er nog geen sprake van DMX. Deze wonderlijke apparaten, samen met de opkomst van de computers, trokken mijn aandacht en deden mij binnentreden in de entertainmentwereld.

Ben je autodidact of heb je een specifieke opleiding gevolgd?
Buiten basiskennis elektriciteit en elektronica, heb ik grotendeels alles zelf geleerd door de producten van binnen en van buiten te bestuderen.

In 1995 ben je met AVL begonnen, wat was de aanzet om dit bedrijf op te richten?
Ik werd gevraagd om herstellingen uit te voeren op licht en videoapparatuur in de discotheekwereld en snel was duidelijk dat de beste manier op zelfstandige basis was.

Wat is de essentie van het beroep voor jou?
AVL staat voor kwaliteit, rechtlijnige handelspolitiek en perfecte service. Kwaliteit: het gamma van AVL bestond steeds uit kwalitatieve apparatuur. Wij hebben nooit lowbudget materiaal verdeeld. Rechtlijnige handelspolitiek: AVL verkocht nooit rechtstreeks aan eindgebruiker. De verkoop aan theaters verliep altijd via onze dealers, ook al werd meestal zowel demo, verkoop en opleiding door AVL gedaan. Perfecte service: operators, technici en klanten konden AVL steeds telefonisch bereiken. Zowel tijdens – als buiten kantooruren, op feestdagen en weekends. AVL stond ook in voor alle herstellingen in eigen labo. Snel verder geholpen en drukken van kosten, omdat de klant rechtstreeks naar AVL kon komen, op uur en tijd dat het voor hem best paste. Opleidingen: AVL gaf ook zowel basic- als advanced opleidingen.

Waar haal je inspiratie uit?
Een grondige kennis van de producten gaf AVL ook de mogelijkheid om de apparatuur waarvan AVL de verdeler was, in een heel diverse waaier van toepassingen in te zetten. Wij wisten wat technisch kon. De klant/onze dealer wist ook als AVL-apparatuur aanbood als toepassing in een project, dat het succes steeds gegarandeerd was. Niet alleen omdat de apparatuur op zich perfect geschikt was voor de toepassing, maar AVL ook met raad kon helpen bij de realisatie. We waren ook altijd beschikbaar zo er zich een technisch probleem voordeed of op moment dat de installateur een bijkomende vraag had.

Wat inspireert je om op zo vele vlakken betrokken te zijn binnen onze sector?
AVL = Luc en Yolanda = sterke tandem waar er ook steeds gebrainstormd werd rondom aanspreken van sectoren. Luc weet

perfect wat technisch haalbaar is. Yolanda (ex salescontroller in de computerwereld) ging op zoek naar de contacten binnen een bepaalde sector. Yolanda contacteerde de theaters van Oostende tot Aarlen voor uitnodiging van demo in de toonzaal. Dat was een eerste kennismaking met het gamma van AVL. We deden opvolging wanneer een theater budget zou krijgen voor aankoop van apparatuur, er kwam een nieuwe demo, opvolging van gemaakte offertes, planning en opvolging opleidingen….
AVL breidde steeds de diverse sectoren uit. Grootste projecten waren de verkoop van videoapparatuur voor 9 cruiseschepen, die gebouwd werden in Saint-Nazaire. De werf was een dorp op zich! Dit waren telkens miljoenenprojecten, die ook sterk bijgedragen hebben tot opbouw van kapitaal, voor de realisatie van ons industriegebouw in 2010.
AVL leverde ook aan filmwereld, verhuurbedrijven en tv-wereld.

Wat dreef je onder meer om de Chamsys lichttafels zo tot in de puntjes onder de knie te krijgen? Klopt het dat je zelf nooit Chamsys lichtoperator bent geweest bij onder meer live optredens?
Zaken uitzoeken hoe iets werkt, is iets wat ik altijd graag gedaan heb. Als ik aan iets begin, dan wil ik alle functies kennen en ook begrijpen waarom het zo hoort. 99% is zelfstudie en ik ben inderdaad nooit lichtoperator geweest. Ik had wel al ervaring met andere lichtsturingen die we voorheen verkochten. Door nauw contact met vele light designers en constant met hen te communiceren over welke extra functies ze wouden, wat er kon verbeterd worden aan de software en hardware werd mijn kennis groter en groter. Wij kwamen in contact met alle soorten light designers van o.a. clubs, theater, concerten, architecturaal…

Wat is je meest favoriete artikel dat je verkocht hebt?
ChamSys natuurlijk. Dit hebben wij wereldwijd helpen bekend maken en hebben het ook helpen groeien. We zijn ooit gestart met versie 0.x die nog nergens beschikbaar was. Maar ook ELC DMX en netwerkproducten, GreenGO intercom en Capture hebben wij tot een standaard gemaakt in België.

Welke discipline vind je het leukst om mee aan de slag te gaan? Haal je het meest voldoening uit…
Vooral het trainen en ondersteunen van mensen en hen de nodige kennis bijbrengen om het product zo goed mogelijk te kunnen gebruiken.

Op welke verwezenlijking ben je het meest trots?
Het feit dat we tot en met 2019 nummer 1 wereldwijd waren in verkoop, support en training van ChamSys.
En welke wil je zo snel mogelijk vergeten? Wij hebben ooit een merk van ledspots geïmporteerd, welke er op het eerste zicht zeer goed uitzagen. Maar heel snel bleek dat de geproduceerde toestellen niet 100% overeen kwamen met de samples die we getest hadden.

Was dit de baan van je leven of zou je iets anders gedaan hebben als je de kans had?
Wij zijn heel fier op wat we gerealiseerd hebben. Hartverwarmend voor AVL is dat grote spelers ons nog steeds benijden omdat zij de nodige kennis ontbreken en hierdoor ook nooit de hoge score van geliefd bedrijf in de sector zullen halen.
Je beste en slechtste herinnering ooit?
Beste: Voor de meeste klanten waren we geen gewone leverancier. Door het feit dat AVL er steeds was om hen snel en adequaat te helpen, ontstond er een warme band tussen AVL en de eindklant. Voor iedere klant (klein of groot, bescheiden budget of rijk), voor iedereen was het een thuiskomen, om AVL te bezoeken. Een thuiskomen: Iedere klant kon genieten van lekkere Romboutskoffie of frisdrank bij zijn bezoek. Tijdens opleidingen konden de klanten zelfs kiezen wat ze graag als gratis belegd broodje wouden eten! AVL deed business met een warm hart, maar met puntjes op de i waar het nodig was.
Slechtste: ontdekken dat fabrikanten niet eerlijk zijn en achter uw rug om klanten contacteren en extra kortingen beloven. Dit alleen omdat zij extra kosten gemaakt hebben en meer geld willen zien.

Wat zou je meegeven aan de nieuwe generatie die in dit beroep wil stappen?
Indien je wil beginnen als distributeur - en dan bedoel ik echt distributeur zoals wij, dus niet rechtstreeks verkopen aan CC's, theaters, eindgebruikers - 200% inzet voor uw bedrijf en met werken aan 8u per dag zal je het niet halen. Je moet 7/7 klaar staan voor je klanten.
Als dealer moet je een perfecte kennis hebben van het product. Dit betekent dat je ook veel tijd moet investeren voor opvolging van nieuwigheden, upgrades van apparatuur en je je constant moet bijscholen en jezelf alles moet bijleren, maar ook door het steeds testen van nieuwigheden. Kennis hebben betekent direct het juiste antwoord kunnen geven aan de klant die je in nood belt, snelle correcte inschatting kunnen maken van het technisch probleem als een klant materiaal binnenbrengt voor herstelling.

En wat mogen we je wensen voor de toekomst?
Een gezond en gelukkig leven samen met onze familie. Een uitspraak die ook perfect past bij AVL: Wij zijn groot geworden, wij zijn sterk geworden… maar zijn steeds dezelfde gebleven. In tegenstelling tot sommige bedrijven die graag uitpakken met het 'aantal medewerkers' die ze hebben, is AVL het bedrijf dat geleid werd door 2 arenden. ■

ROE
CREATIVE DISPLAY

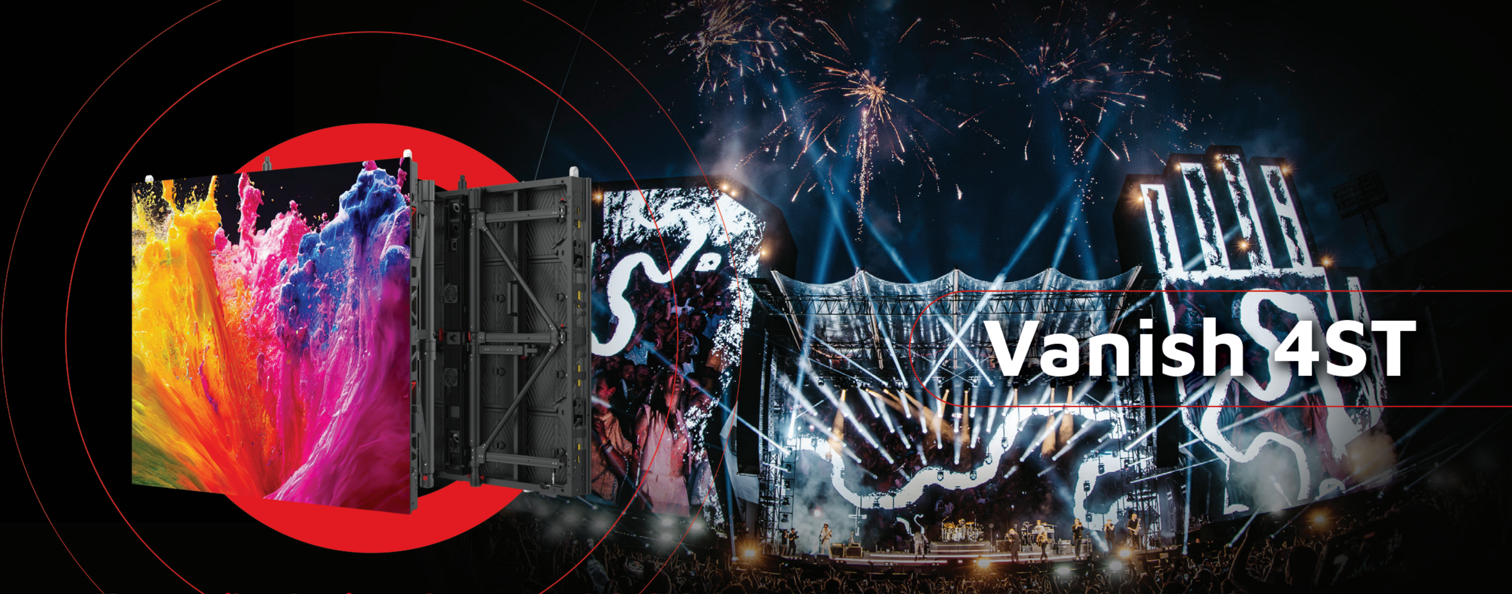

Vanish 4ST

Outstanding Outdoor Live Events Solution

The VST Series is available in a solid panel, measuring 1000x1000mm, providing the exceptional brightness necessary for outdoor use, ensuring that your visuals capture attention in any environment. The Vanish ST has built-in curving blocks, allowing the frame to curve 10 degrees in a convex or concave configuration.

Topaz TP1.9

The All-purpose Live Events LED Panel

Experience the brilliance of the Topaz LED platform, designed to captivate with its small pitch from 1.9 and vibrant colors. This indoor LED solution has exceptional efficiency and is ideal for various applications. With its high-brightness LED performance, the Topaz panels give an excellent visual performance.

Visit ROE Visual at CUE Rotterdam,
January 12 - 14 2026 and get a demo
or visit: **www.roevisual.com**

CUE 2026

Vakbeurs voor event-, installatie- en entertainmenttechnologie

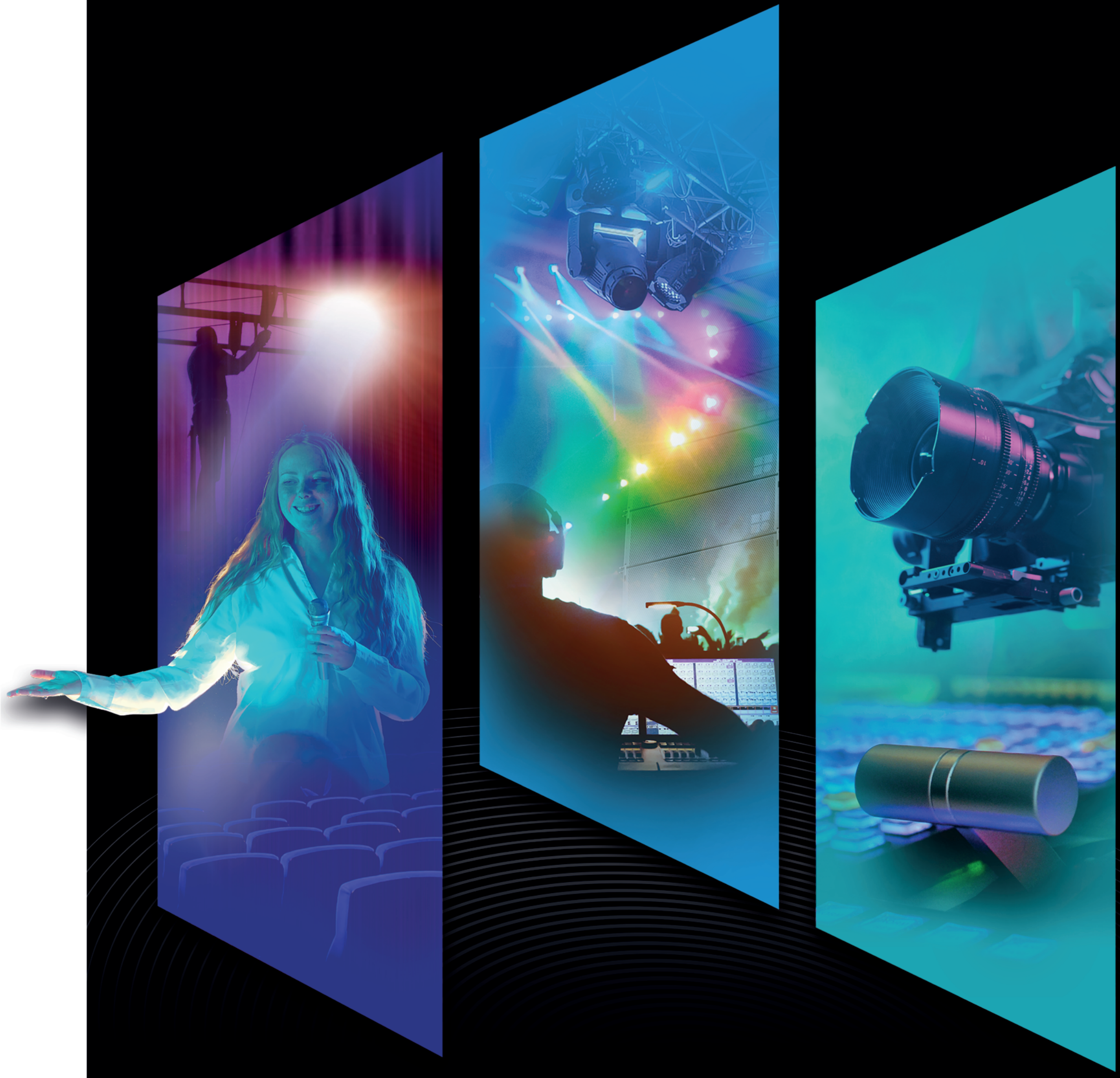

De ontmoetingsplaats voor de evenementenbranche en podiumkunsten

12 - 16 januari 2026

ROTTERDAM AHOY

MULTIMEDIA GEEFT NIEUWE ENERGIE AAN DE VAKBEURS CUE

Violet Herlaar

In januari 2026 kan je in Rotterdam Ahoy opnieuw naar CUE, de vakbeurs die al bijna veertig jaar hét startpunt van het jaar is voor iedereen die werkt met event-, AV- en entertainmenttechniek. Vakgenoten ontmoeten elkaar, leveranciers tonen hun nieuwste oplossingen en bezoekers krijgen in een paar uur tijd een compleet beeld van wat er speelt in de sector. De komende editie belooft een opvallend frisse koers.

Multimedia als nieuwe eyecatcher op de beursvloer
CUE blijft natuurlijk CUE, maar 2026 brengt een duidelijke nieuwe focus: multimedia. Het nieuwe campagnebeeld toont die richting aan. Projectie-innovaties, interactieve technologie en Extended Reality (VR, AR en MR) spelen een steeds grotere rol in beleving en storytelling en CUE geeft dat nu de ruimte die het verdient. Zowel op de beursvloer als in het programma krijgen multimediaspecialisten een prominente plek. "Op dat gebied misten we nog iets," vertelt Marina Prak, bestuurslid van Stichting Vakbeurs Theatertechniek. "In 2026 geven we hier echt invulling aan."

Fris lezingenprogramma met nieuwe commissie
Bezoekers kunnen daarnaast rekenen op een vernieuwd lezingenprogramma. Een vernieuwde programmacommissie uit het werkveld ontwikkelt een compacter en scherper programma dat volledig aansluit op de ontwikkelingen in AV en multimedia. "CUE is allang niet meer de vroegere Vakbeurs Theatertechniek," zegt Prak. "Een moderne AV-beurs kan niet zonder multimedia. Het AV-landschap is veranderd en wij gaan daarin mee."

Een vakbeurs die meegroeit met de sector
Wat ooit begon in de parkeergarage van de Nederlandse Opera, is uitgegroeid tot een brede vakbeurs met honderden exposanten en duizenden bezoekers. De overlap met broadcast, live entertainment en multimedia werd de afgelopen jaren steeds groter. De technieken die je op CUE ziet, kom je tegenwoordig overal tegen: in theaters, festivals, pretparken en zelfs crematoria waar licht, audio en projectie één verhaal vormen. Die veelzijdigheid maakt CUE aantrekkelijk voor een bredere doelgroep dan ooit.

Rotterdam Ahoy als sterke uitvalsbasis, ook voor Belgische bezoekers
CUE vindt opnieuw plaats in Rotterdam Ahoy: goed bereikbaar, met ruime parkeergelegenheid en veel hotels in de omgeving. Voor Belgische bezoekers is dat ideaal, zeker omdat er in België geen vergelijkbare vakbeurs bestaat. Ahoy ontvangt jaarlijks meer dan 2,3 miljoen bezoekers en staat bekend om flexibiliteit en gastvrijheid. Dat maakt het de perfecte thuisbasis voor een vakbeurs zo divers als CUE.

Mis het niet
CUE is de dichtstbijzijnde én meest complete vakbeurs voor event-, AV- en multimediatechniek. Deze editie vindt plaats van 12 tot en met 14 januari 2026. Alles wat je nodig hebt, vind je drie dagen lang onder één dak in Rotterdam. Ga voor meer informatie naar www.cue.nl.

EEN GREEP UIT HET AANBOD VAN LEZINGEN

Maandag 12 januari

Van spannend idee naar innovatieve technologie. Hoe worden museale en immersive experiences versterkt door technologische innovaties?
Spreker(s): Peter Slavenburg, Theater, 11:00

Van ontwerp naar realiteit in spatial audio. Hoe breng je een spatial audio ontwerp van concept naar studio tot realiteit?
Spreker(s): Dennis Slot, Soundlab, 12:00

Luisteren zonder oordeel. Hoe verdiep je een gesprek met behulp van nieuwsgierigheid?
Spreker(s): Fred Rutting, Split level Hal 1, 13:00

Audio in VR, XR en Metaverse. Hoe zet je storytelling kracht bij met immersive audio technieken?
Spreker(s): Danny van Zuilen, Soundlab, 13:00

Licht als medeverteller. Een blik op het creatieve proces van dans en lichtontwerp
Spreker(s): Denden Karadeniz, Theater, 13:00

Van autotune tot playback: live FX racks. Welke rol spelen plugins en playback racks bij moderne liveshows en events?
Spreker(s): Shakil Bholasing, Soundlab, 14:00

Dinsdag 13 januari

Podiumtechniek in musea, pretparken en experiences. Showtechniek in musea, pretparken en experiences - de verschillen met theater- en podiumtechniek
Spreker(s): Rutger van Dijk, Theater, 11:00

Van schets tot show: ontwerpen en monteren in spatial audio. Hoe ontwerp je schaalbare en reproduceerbare spatial audio voor theater en events?
Spreker(s): Erwin Sterk, Soundlab, 12:00

Architectuur voor gebruikers. Hoe ontwerp je een theater waarin de gebruiker zich thuis voelt?
Spreker(s): Lyongo Juliana, Theater 12:00

Audio in VR, XR en MetaverseHoe zet je storytelling kracht bij met immersive audio technieken?
Spreker(s): Danny van Zuilen, Soundlab, 13:00

Van autotune tot playback: live FX racks. Welke rol spelen plugins en playback racks bij moderne liveshows en events?
Spreker(s): Shakil Bholasing, Soundlab, 14:00

Divers publiek aantrekken. Leer van succesvolle publieksstrategieën
Spreker(s): Christiaan Mooij, Theater, 15:00

Creatieve toepassingen van spatial audio in kleinschalige producties. Hoe kan je Spatial Audio op een creatieve en functionele manier toepassen bij kleinere voorstellingen?
Spreker(s): Mick van Broekhoven, Soundlab, 16:00

Woensdag 14 januari

Tracking en WFS tijdens theatertournee in de praktijk. Hoe ontwerp en gebruik je tracking, object-based en wave field synthesis audio op tournee?
Spreker(s): Ivo Pas, Lennart Esser en Robbert Weinen, Soundlab, 12:00

Kies je plek in het gesprek. Hoe oefen je invloed uit in een gesprek, en versterk je de samenwerking?
Spreker(s): Fred Rutting, Split level Hal 1, 13:00

Luisteren zonder oordeel. Hoe verdiep je een gesprek met behulp van nieuwsgierigheid?
Spreker(s): Fred Rutting, Split level Hal 1, 14:00

Creatieve toepassingen van spatial audio in kleinschalige producties. Hoe kan je Spatial Audio op een creatieve en functionele manier toepassen bij kleinere voorstellingen?
Spreker(s): Mick van Broekhoven, Soundlab, 15:00

Het Canon project, bewaren van het erfgoed van lichtontwerpers, decorontwerpers en podiumtechnici. Hoe bewaar je als bedrijf of ontwerper je erfenis duurzaam digitaal voor toekomstige generaties?
Spreker(s): Bastiaan Schoof en Chris Van Goethem, Theater, 15:00

Bekijk het programma: https://www.cue.nl/bezoeken/lezingenprogramma

INSPIRE

Wegwerken van de ‘skills gap’ in de podiumkunstensector

Chris Van Goethem

STEPP is actieve partner in het INSPIRE project dat startte op 1 januari 2024 en loopt tot eind 2026. De partners van het project zijn University of the Peloponnese Theatre Studies Department (Athene) (Project leader), Academia Teatro alla Scala (Milaan), Akademie der Österreichischen Theatertechnischen Gesellschaft (Wenen), PEARLE* (EU), de Europese werkgeversfederatie, Opera Europa (EU), Aquin (Duitsland), ReadLab, PI4SD (Giekenland) en ECOGESA (Spanje).

Het INSPIRE project wil vooral een antwoord bieden op de vraag naar mogelijkheden voor levenslang leren, maar dan op een aan de sector aangepaste manier. Concreet willen we dat invullen met korte online opleidingen, die gratis te volgen zijn, te vergelijken met klassieke MOOC’s. De modules zijn afgestemd op de sector en de verschillende beroepsgroepen ervan.
De online modules kunnen ook ingezet worden in het onderwijs op verschillende niveaus. De modules bestaan uit een aantal korte hoofdstukken, zodat ook doelgroepen die slechts een deel nodig hebben, ermee aan de slag kunnen. Voor wie verder wil met een bepaald onderwerp voorzien we aanvullend begeleiding en beoordeling (betalend) waarmee je een volwaardig certificaat kan behalen. Een volwaardige micro-credential dus.

Een complexe sector

De sector van de podiumkunsten, zeker op Europees niveau, bestaat uit een bonte mengeling van allerlei organisaties en individuen die samen een ecosysteem vormen dat de podiumkunsten creëert, ontwikkelt, ondersteunt en tot bij het publiek brengt.
Aan de ene kant van het spectrum zijn er zeer grote organisaties, waar soms meer dan 1000 medewerkers actief zijn. Aan de andere kant van dat spectrum staat een leger individuen, freelancers en kleine zelfstandigen. Daartussen is er een grote groep kleine organisaties, met een paar mensen in dienst, aangevuld door freelancers of medewerkers met tijdelijke contracten.

De grote organisaties hebben uitgewerkte structuren en functioneren als grote bedrijven. Ze hebben specialisten in dienst voor elk onderdeel van het proces. Ze hebben bijvoorbeeld een IT verantwoordelijke, een duurzaamheidsmanager, een vertrouwenspersoon en een financieel directeur. Vaak worden deze functies ondersteund door een hele groep medewerkers. Daardoor kunnen ze ook onderzoek doen en gespecialiseerde know-how ontwikkelen.
De groep kleine organisaties bestaat uit een veelvoud van organisatievormen en statuten. Het zijn kleine bedrijven, vzw’s, collectieven, eenmanszaken, etc. Daar kunnen we dan nog organisaties aan toevoegen die weliswaar deel uit maken van een groter geheel, zoals een gemeente, maar door de aard van de activiteiten een vrij autonome werking hebben. In die kleine organisaties worden de noodzakelijke duurzaamheid, digitale en (financieel)administratieve functies vaak aan een andere functie toegevoegd. Een technicus die ‘goed is met computers’ wordt ook IT verantwoordelijke, de artistiek leider doet ook de boekhouding, een ‘groene’ acteur promoot duurzaamheid, een technicus beheert ook het gebouw en moet dus ook de duurzaamheid ervan bevorderen.
Tot slot zijn er de onafhankelijke medewerkers, de personen die voor die organisaties werken en bijdragen aan de doelstellingen ervan. Hoewel ze slechts een kortstondige band hebben. Door die onafhankelijkheid staan ze ook in voor hun zelf-organisatie en komen dus met dezelfde thema’s in aanraking. Denk maar aan het zoeken van werk, de administratie, de eigen IT problemen, het bijdragen aan duurzaamheid, het leiding geven aan anderen.

Als we daar dan nog bijtellen dat de relaties en de contexten waarin we werken permanent veranderen en dat we veelal in een internationale omgeving werken, dan zal duidelijk zijn dat het niet evident is om voor deze specifieke sector een 'one size fits all' oplossing te bedenken als het om opleidingen of bijscholingen gaat.
Om een beetje meer duidelijkheid te scheppen in hoe het INSPIRE project de verschillende onderwerpen ziet en wat we precies willen aanbieden als opleidingen, bespreken we de verschillende thema's kort hieronder. Maar uiteraard is dit work-in-progress en zal aan de hand van de commentaren, vragen en aanvullingen uit de sector één en ander nog worden verfijnd of bijgestuurd.

Duurzaamheid in de podiumsector

In het thema duurzaamheid kijken we vooral naar wat we zelf kunnen doen en waar in de processen we de meeste impact kunnen genereren. We kijken in de eerste plaats naar de impact op de omgeving en het milieu. Andere elementen van duurzaamheid zoals met mensen omgaan of duurzaam ondernemen komen in andere thema's aan bod.
We laten ons daarbij vooral inspireren door reeds bestaande goede praktijken en guidelines als het Theatre Green Book, The Ultimate Cookbook for Cultural Managers – EU Green Deal, The Ultimate Cookbook for Cultural Managers – EU Digital Strategy, de resultaten van het Vlaamse REcoEP project en voorbeelden uit o.a. Oostenrijk.
In de eerste plaats kijken we naar de processen die zich in een kunstenorganisatie voordoen. De meer algemene zaken zoals duurzame gebouwen zijn vrij goed gedocumenteerd, dus daar focussen we op het gebruik van het **gebouw in een voorstellings- of productiecontext**. We onderzoeken hoe een gebouw met hoog piekgebruik, grote variatie aan noden en gebruikers en specifieke eisen voor het maken en presenteren van artistiek werk kan geoptimaliseerd worden. De focus ligt daar vooral op energiegebruik.
Daarnaast nemen we alle **logistieke processen** onder de loep. Hoe kunnen we verplaatsing, zowel van medewerkers, materialen als publiek optimaliseren? Hoe gaan we om met opslag en transport? Wat kan er beter in ateliers?
Maar we kijken ook naar elk **individu in de organisatie**. Wat kan elk van ons doen om de organisatie duurzamer te maken? En vooral, hoe begeleiden we die veranderingen? Dit ondersteunen van een transitie is trouwens voor elk onderwerp dat we aansnijden een belangrijk element. Als we gedragen veranderingen willen doorvoeren, dan moet iedereen mee zijn en geloven in het nut van de verandering. Iedereen moet ook de kans krijgen een inbreng te doen en om verbeteringen voor te stellen. Kortom, een actieve bijdrage te leveren aan het resultaat. En uiteraard zullen de nodige middelen moeten worden voorzien om dat resultaat te verwezenlijken. Op die manier wordt het geen top-down verhaal, maar iets waar we allemaal kunnen achterstaan.

In een apart deel gaan we in op het **ontwerpproces**. We vertrekken daarbij van de vaststelling dat de ontwerper het meeste impact heeft op gebruikte materialen, technieken en het transport ervan. De ontwerpfase is ook het ideale moment om na te denken over de duurzaamheid van de hele voorstelling. Het is immers veel eenvoudiger om aanpassingen te doen in een schetsfase, dan wanneer alles klaar is. Een lijn hertekenen is nu eenmaal makkelijker dan een plank zagen.
Daarbij kunnen heldere afspraken en voorwaarden vanuit de organisatie aan bijdragen. Wat is de maximale grootte, het maximale gewicht, de recycleerbaarheid en herbruikbaarheid die verwacht worden? Welke standaard materialen kan de organisatie aanbieden? Wat kan herbruikt worden? Wanneer een ontwerper dat weet voor het ontwerpproces wordt het veel evidenter om duurzaam te ontwerpen. Hierbij moet er natuurlijk over gewaakt worden dat de artistieke vrijheid en de auteursrechten van eerdere ontwerpen worden gegarandeerd.

Uiteraard is het onmogelijk (en niet noodzakelijk onze taak) om opleidingen voor al deze applicaties aan te bieden.

Digitalisering van de organisatie

De wereld wordt steeds digitaler en virtueler. Dat is in de podiumkunsten niet anders. Uit de bevraging van de internationale sector kwam een breed gamma aan noden naar voor. Enerzijds is er nood aan opleiding voor digitale basisvaardigheden, de meer algemene software uiteraard, maar ook naar het garanderen van digitale veiligheid. Daarnaast is er behoefte aan doorgedreven kennis van en kunde in het gebruik van gespecialiseerde software. Denk maar aan teken- en visualisatieprogramma's, streaming applicaties, organisatie brede planningstools, gebouwbeheersoftware, analysetools voor het publieksbereik, enz. En anderzijds is er vraag naar meer inzicht in hoe een organisatie kan gedigitaliseerd worden zodat de informatiestromen gestroomlijnd verlopen. Daarop aansluitend blijft de vraag naar archivering van al dat ontwikkelde materiaal.
Uiteraard is het onmogelijk (en niet noodzakelijk onze taak) om opleidingen voor al deze applicaties aan te bieden. Maar we kunnen er wel voor zorgen dat wie er nood aan heeft, de weg vindt naar een degelijke opleiding. Daardoor kunnen we ons focussen op sectorspecifieke toepassingen en noden die niet ergens anders worden ingevuld.
Digitale veiligheid, op alle niveaus, wordt alsmaar belangrijker. Voorbeelden die dit duidelijk maken halen wekelijks het nieuws. Denk maar aan het platleggen van stedelijke of fede-

rale administraties, het hacken van hogescholen, oplichting of belaging via digitale kanalen. Vaak ligt één gebruiker onbewust aan de oorsprong van een dergelijke problematiek. Gebruikers die voor meerdere organisaties werken, vaak hun eigen apparatuur inzetten, met minder courante software werken en continu op verschillende, vaak open, netwerken inloggen, vormen daarbij een verhoogd risico. Wanneer het om **cyberveiligheid** gaat moet iedereen meewerken. Een IT systeem is maar zo veilig als de zwakste schakel.

Daarnaast blijft de **fysieke veiligheid** van belang. De inrichting van werkplekken om ergonomisch te kunnen werken zorgt voor minder klachten. Daarbij moet de focus liggen op onze atypische werkplekken. Denk maar aan een atelier of magazijn, in de zaal, of onderweg naar de volgende voorstelling.

Tot slot is er ook de **mentale veiligheid**. Het intensieve gebruik van applicaties en communicatiekanalen neemt nog steeds toe. Ook binnen deze virtuele context moet elke medewerker zich veilig voelen. Dat gaat dan niet alleen om pesten of stalken, maar ook over de impact van permanente impulsen, piepjes en belletjes op het concentratievermogen. Of over de verhoging van de werkdruk wanneer je wordt verondersteld permanent beschikbaar te zijn en probeert 24 communicatiekanalen te monitoren. Kortom, de manier waarop we digitaal met elkaar omgaan is een belangrijk element in de digitale veiligheid.

We vermelden ook de veiligheid van onze gebruikers, externe partners en collega's. Het respect voor de GDPR regels en het helpen bewaren van de dataveiligheid van deze partijen, maakt deel uit van het pakket.

Digitalisering van de **organisatie** is een tweede speerpunt. Daarbij kan een opdeling worden gemaakt tussen het digitaliseren van de organisatie zelf en digitalisering van de productieprocessen.

De meerwaarde van een degelijk gedigitaliseerde organisatie is dat iedereen op het juiste moment, op de juiste plek de informatie heeft die nodig is om te functioneren. Daarbij is het belangrijk dat de informatie selectief wordt aangeboden en dat de informatie slechts op één plek bestaat, zodat de integriteit gewaarborgd is.

Om dit iets concreter voor te stellen: een gemeenschappelijk platform waarin alle informatie bewaard wordt van het eerste idee, over de afspraken, de concrete planning, het ruimtegebruik, de afrekening, enz. Uit een dergelijk platform kan dan de promotie worden afgeleid, de ticketverkoop worden geregeld, de personeelsplanning worden gemaakt, de lokalenplanning worden geraadpleegd, de signalisatieborden of zelfs de klimaatregeling worden aangestuurd en de afrekening en boekhouding worden gemaakt. Elk gegeven moet slechts één keer worden ingevoerd en elke gebruiker, van de poetsdienst tot de directeur krijgt informatie op maat.

Vaak zijn organisaties in het verleden ad hoc aan de slag gegaan met bestaande tools en oplossingen waardoor een bos van applicaties is ontstaan waarin je de bomen niet meer terugvindt. De applicaties in dit bos spreken elkaars taal niet en het wordt onmogelijk om de gegevens op een degelijke manier te beheren, laat staan te archiveren. De complexiteit van een sector waarvan de freelancers daarenboven steeds met verschillende applicaties moeten werken en waar complexe sector-specifieke processen moeten worden gedigitaliseerd, helpt daarbij uiteraard niet.

Eén van de kernprocessen van een podiumkunstenorganisatie is het maken van producties, van idee tot het documenteren van het finale eindproduct. Ook hier is stroomlijning mogelijk. Wanneer de verschillende ontwerpers samen op één platform kunnen werken in een visualisatie wordt samenwerking en

Eén van de kernprocessen van een podiumkunstenorganisatie is het maken van producties, van idee tot het documenteren van het finale eindproduct.

Op middellange termijn vormt het archief inspiratie voor nieuwe voorstellingen of promotie.

communicatie bevorderd. De ontwerpers kunnen meteen inschatten wat de consequenties zijn van hun ontwerp op de andere ontwerpen. De ateliers, de verantwoordelijke technici van de productie en de preventieadviseur kunnen het proces volgen, krijgen inzicht in wat er van hen verwacht wordt en kunnen anticiperen op mogelijke problemen of technische complicaties. Vanuit de ontwerpen kunnen meteen technische tekeningen worden ontwikkeld voor het atelier. Eventueel kunnen zelfs ongevalssimulaties worden gemaakt van complexe decors of virtueel getest of het geheel in de vrachtwagen past. Voor een tournee kunnen de modellen in de digitale plannen van de schouwburgen worden geschoven. En op het eind van de voorstellingenreeks kan alles met een eenvoudige druk op de knop worden gearchiveerd voor later gebruik.

Archivering is een bijkomend punt. Dit heeft zowel op korte, middellange als lange termijn belang. Op korte termijn is archivering belangrijk voor hernemingen. Op middellange termijn vormt het archief inspiratie voor nieuwe voorstellingen of promotie. En op lange termijn vormt ze het geheugen van de organisatie, en bij uitbreiding van de sector. De moeilijkheid zit daarin dat veel van de ontwikkelde formats niet eenvoudig te archiveren zijn. Er bestaat een grote kans dat visualisaties, lichtcues, technische 3D tekeningen, modellen voor 3D prints, … niet meer leesbaar zijn omdat de software om ze te lezen niet meer bestaat.

Entrepreneurship

Entrepreneurship is een hippe term voor ondernemerschap. De term kan echter vele ladingen dekken, afhankelijk van de context.

- Het werken als **ondernemer**, in een bedrijfsvorm.
- Het werken als een **duurzaam ondernemende organisatie**. In deze context betekent duurzaam dan dat de organisatie op langere termijn levensvatbaar is en zijn doelen bereikt.
- Werken als een **ondernemend individu**, los van een specifieke bedrijfsvorm. Dat kan dan zijn met tijdelijke contracten, interim of in het artiestenstatuut. Daarbij moet het individu een soort van 'persoonlijke bedrijfsvoering' houden.
- **Ondernemend handelen** binnen een organisatie. We hebben het dan over een persoon die in dienst is van de organisatie, maar de organisatie mee uitbouwt, bedenkt, verbeteringen voorstelt, kritisch kijkt, innovatief is… Het individu doet dat niet uit eigenbelang, maar in het belang van het bereiken van de doelen van de organisatie.

In de kunsten heeft de term vaak een negatieve connotatie. Entrepreneurship wordt vaak geassocieerd met het zuiver commerciële, met het maken wat de markt vraagt. En dat wringt dan weer met de unieke eigen inbreng, de eigen visie, de eigen interpretatie, kortom de artistieke vrijheid. Daarnaast wordt het vaak beschouwd als een synoniem voor een gebrek aan kwaliteit, waarbij de kunsten een zo hoog mogelijke kwaliteit nastreven. Terwijl de commerciële sector een kwaliteit nastreeft die juist goed genoeg is zodat maximaal 5% van de klanten ontevreden zijn.

Wat natuurlijk wel zo is, is dat zeker in de podiumkunsten een aantal elementen zitten die moeilijk met het traditionele ondernemerschap te verzoenen zijn of het op zijn minst risicovol maken. Een van de belangrijkste elementen is dat het 'product' van de podiumkunsten uniek, vluchtig en tijdsgebonden is. Na de voorstelling is het product verdwenen en je kan nu eenmaal alleen maar spelen als er een publiek beschikbaar is en niet op twee plaatsen tegelijkertijd spelen. Dat maakt dat een aantal concepten zoals schaalvergroting, efficiëntiewinsten… niet zo maar toepasbaar zijn op de podiumkunsten.

Anderzijds komen er heel wat facetten en concepten bij kijken die, mits creatief toegepast, wel bruikbaar zijn. Uiteindelijk wil een professionele artiest of medewerker op zijn minst op een degelijke manier kunnen leven van zijn werk en moet die zich aan de regels van de maatschappij en de werkelijkheid houden. Een korte opsomming:

- **Financieel** moet de ondernemende kunstenaar op zijn minst kunnen leven van zijn werk, en afhankelijk van de situatie financieringsbronnen en/of subsidies kunnen vinden.
- **Administratief** moet de ondernemer zijn zaken kunnen beheren, aangiftes doen, facturen maken, … en inzicht hebben in de verschillende formaliteiten zoals internationale BTW, vergunningen, attesten, etc.
- **Legaal** moet de ondernemer weten aan welke verplichtingen moet voldaan worden, welke vergunningen en toelatingen daarvoor nodig zijn, welke risico's daarbij horen en welke verzekeringen daar moeten voor worden afgesloten.
- **Arbeidsrechtelijk** moet de ondernemende beroepsbeoefenaar op de een of andere manier in orde zijn om te mogen/

kunnen werken. En idealiter daarbij ook voldoende bescherming krijgen om de risico's die eigen zijn aan de sector te kunnen dekken.

- **Visie en strategie** zijn noodzakelijk om op een efficiënte manier de gestelde doelen te bereiken, en op die manier de vrijheid te hebben om in de kunsten te kunnen werken.
- **Promotioneel** moet de ondernemer in staat zijn om zijn diensten kenbaar te maken, zijn klanten aan te spreken en de markt te analyseren.
- **Onderzoek en innovatie** is noodzakelijk om nieuwe producten, voorstellingen te ontwikkelen.
- **Ontwikkeling** is noodzakelijk om die voorstellingen tot een goed einde te brengen.

Wanneer we de definitie van ondernemer aanpassen van 'iemand die zo veel mogelijk geld wil verdienen op een zo efficiënt mogelijke manier' naar 'iemand die zijn doelen op een zo kwalitatief mogelijke manier wil bereiken' dan worden bovenstaande elementen plots veel aanvaardbaarder voor de podiumsector.

Een deel van de soft skills is dus afhankelijk van een bepaalde competentie en je zal ze eerder ontwikkelen dan aanleren.

Soft skills – leiding geven

Het begrip soft skills is moeilijk te duiden, de definities lopen soms sterk uit elkaar afhankelijk van de context. Globaal zijn het vaardigheden die iets zeggen over je persoonlijke eigenschappen en kwaliteiten. Vaak zijn dat emotionele, sociale, intellectuele en interculturele vaardigheden. Je zou kunnen zeggen dat het niet-technische vaardigheden zijn die beschrijven hoe je werkt en omgaat met anderen. Heel wat van die competenties zijn context gebonden, met andere woorden, hoe je je gedraagt zal van de concrete situatie afhangen. Je zal bijvoorbeeld anders omgaan met een publiek dan met je collega's en dat kan dan weer verschillen tijdens een complexe voorstelling of tijdens de lunch.
Een deel van de soft skills is dus afhankelijk van een bepaalde competentie en je zal ze eerder ontwikkelen dan aanleren. Daarom nemen we die in het INSPIRE project op als onderdeel van de opleiding voor die competenties.
Een ander deel heeft te maken met **leiding geven**, onafhankelijk van het niveau waarop dit zich voordoet. Het gaat dus net zo goed over de directeur als de assistent technicus die soms leiding geeft aan een aantal vrijwilligers. De complexiteit in de podiumkunsten zit daar vooral in de dubbele hiërarchie die we hanteren. Enerzijds is onze leidinggevende de baas, maar anderzijds ook de artistiek verantwoordelijke van de productie waaraan we werken (vb. de regisseur). Dat kan de zaken best ingewikkeld maken. Als we daar aan toevoegen dat we vaak rond onuitgesproken gevoelens werken, buikgevoel zeg maar, en dat de samenwerking soms erg intensief kan zijn (en zeker niet 9 to 5) dan is het niet ondenkbaar dat er spanningen of zelfs toxische situaties ontstaan. De module focust dan ook op dit soort zaken te vermijden en sterkere leiderschapsvaardigheden aan te leren.

Stand van zaken INSPIRE

In het eerste jaar van het INSPIRE project is een sectorbevraging op Europees niveau uitgevoerd. Uit de analyse daarvan zijn een aantal nieuwe competenties ontwikkeld die ontbraken of verder kunnen worden uitgewerkt. Deze competenties zijn daarna beoordeeld door een groep experten en getest op vijf typische ESCO competentieprofielen uit de sector.
In een volgende stap gaan we met (een selectie van) deze competenties aan de slag. Ze worden in vijf micro-credential profielen gegoten die dan verder worden uitgewerkt in vijf lesmodules. Het idee is dat de vijf modules online (gratis) kunnen worden gevolgd door wie zich hierin wil verdiepen. Wanneer je een volledige module doorloopt en een online test doet krijg je een badge. Daarnaast ontwikkelen we ook materiaal en opleiding voor lesgevers die er praktisch mee aan de slag willen gaan. Uiteraard zijn deze praktische trainingen en de bijbehorende beoordeling betalend. Maar daar staat tegenover dat je dan ook een volwaardig certificaat krijgt.
In een laatste fase van het project laten we de ontwikkelde materialen en lesmethodes accrediteren.
Wie meer wil weten over het project kan terecht op https://inspire-performing-arts.eu . ■

INSPIRE, voor wie en wat?

Het INSPIRE project streeft naar het opschalen van de duurzame, digitale, ondernemende, soft- en veerkrachtvaardigheden en is gericht op productiemanagers, decorontwerpers, artistieke directeurs, regisseurs, facilitair managers en theatertechnici uit de podiumkunstensector. Het project wil professionals uit het beroepsonderwijs en het hoger onderwijs op een holistische manier laten bijscholen. Zodat deze sector kan fungeren als aanjager en katalysator van duurzame ontwikkeling in Europa en daarbuiten. Het doel is om innovatie te bevorderen door middel van strategische samenwerking en kennisstromen tussen 3 centra voor hoger onderwijs, beroepsonderwijs en -opleiding en 8 actoren op de arbeidsmarkt in 6 Europese landen die actief zijn in de podiumkunstensector.

JOHN&JANE KLEUREN DE HYPE'O DREAM

Joe Fucini

Podiumwissel was het woord van de dag bij de editie van 2025 van Hype'O Dream. Naast het vervroegen van het programma een maand eerder, had het beroemde dansfestival voor het eerst in zijn 11-jarige geschiedenis live bands op het podium. Het festival presenteerde dansbands zoals Regi, The Subs en Compact Disk Dummies.

Het doel van de festivalorganisator was trouw te blijven aan het oorspronkelijke DNA van hun evenement. Dat wil zeggen: dansmuziek en kinetische verlichting. Voor dat laatste bracht John&Jane 266 Chauvet armaturen in stelling.

Het hoofdpodium van het festival klom in verdiepingen op tot een indrukwekkende kathedraal van licht en staal. In het hart van het podium stonden 40 ongelooflijk felle Maverick Storm 1 Flex armaturen die intense golven van visuele opwinding door de lucht stuurden.

Een verzameling van 95 STRIKE P38 blinders, 63 Rogue Outcast 1 beam washes en vier STRIKE Array 4-units trok ook festivalgangers mee in de dansmuziek. Op het podium weerspiegelden kleuren van 48 COLORado Panel Q40 RGBW rechthoekige washes de stemming van de muziek met een stroom van wisselende paletten. Door hun wisselende lichthoeken en rand-tot-rand kleurmenging maakten de COLORado-armaturen ook aantrekkelijke achtergronden op het podium.

Een extra visuele dimensie gaven de 16-kleuren STRIKE M gemotoriseerde stroboscoopwashes van het plat-

form. Het veelzijdige apparaat zorgde voor intens achtergrondlicht en schitterende podiumwashes en werd ook gebruikt voor pixel-mapped effecten.

Zoals gebruikelijk bij producties van deze omvang waren er ook uitdagingen. Omdat veel van de armaturen op de steigers waren gemonteerd, was de constructie anders dan die waarbij verlichting simpelweg op een truss wordt bevestigd. Maar het team van John&Jane-team vond hiervoor de nodige oplossingen en het resultaat was een vlekkeloze show. ■

PULSE STOPT HAAR WERKING

Beste Pulsenetwerk,
Beste sympathisanten,
Na 15 jaren van samenwerken, zoeken, leren en bouwen aan een duurzame en sociaal-rechtvaardige toekomst met, door en voor de cultuursector, de media en het jeugdwerk, komt er een einde aan de werking van Pulse Transitienetwerk vzw.
Pulse werkt al jaren met te beperkte jaarlijks toegekende toelages en zonder structurele beleidsmatige verankering. We hebben lang en met overtuiging gepleit voor een duidelijk beleidskader en voldoende financiële ondersteuning vanuit een meerjarenperspectief: systemische transitie wordt niet gerealiseerd via losse projecten of eenjarige financiering.
Het antwoord op die vraag kwam in de vorm van een nieuwe vraag: de Vlaamse overheid verzocht ons een analyse te maken, scenario's te ontwikkelen en een voorstel van meerjarenplan te schrijven. We hebben geluisterd, uitgewisseld, geschreven, opnieuw bijgestuurd, altijd met de ambitie om na al die jaren ten langen leste een solide structurele basis mogelijk te maken. Ons uiteindelijke voorstel van meerjarenplan bevatte een ambitieus, maar realistisch kader voor de verdere uitbouw van de netwerkactiviteiten, maar ook nieuwe bouwstenen. Zo zouden we – onder andere – samen met de sector in open-source trajecten effectief werk maken van duurzaamheid in de organisaties. Hiervoor vroegen wij de ruimte, de tijd en de nodige middelen om hier effectief werk van te kunnen maken. Een relatief bescheiden investering met een grote verwachte impact.
Ons voorstel werd uiteindelijk niet aanvaard. De Vlaamse overheid besliste om de financiering van Pulse stop te zetten op 31 december 2025. De beperkte middelen die onze werking tot nu toe mogelijk maakten, worden toegewezen aan het Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM), dat hiermee haar transversale werking rond duurzaamheid zal versterken.
We zijn blij dat duurzaamheid eindelijk meer aandacht krijgt binnen het cultuurbeleid en dat de Vlaamse overheid de intentie heeft om dit transversaal te verankeren. Dat is een stap vooruit. Tegelijk blijven er vragen: hoe duurzaam zal die verankering zijn en kan een top-down aanpak dezelfde kracht hebben als het bottom-up netwerk dat Pulse was? De kracht van Pulse lag in het verbinden, in experiment en samenwerking vanuit het veld. We hopen dat die energie en kennis blijven doorwerken, ook in de nieuwe context.
Tegelijk doet het ons verdriet dat Pulse als organisatie ophoudt te bestaan. Pulse was meer dan een project, meer dan een team. Pulse was een netwerk, een collectief bewustzijn dat bottom-up groeide uit gedeelde zorg, uit creativiteit, verbeelding en uit koppig geloof in verandering.
We kijken met trots terug op wat we samen hebben gerealiseerd. De jaarlijkse trefdagen, tientallen inspirerende safari's, de tools die we ontwikkelden, Cultuurzaam.be, de talloze projecten en zoveel meer.
Pulse gelooft meer dan ooit dat cultuur een sleutelrol speelt in de maatschappelijke transitie die voor ons ligt, ook al wordt dit maar al te vaak miskend. Cultuur kan verbeelden wat nog niet bestaat, kan verbinden wat uit elkaar dreigt te vallen. Ze kan zacht ontregelen, spiegelen, aanzetten tot anders kijken of tegen heilige huisjes stampen. Dat vuur blijft branden, ook zonder Pulse als organisatie.
We trekken niet zomaar de deur dicht: de kennis, de ervaringen, de tools, de methodieken, de inzichten die we hebben opgebouwd, willen we niet zomaar verloren laten gaan.
We bedanken jullie allen van harte voor het vertrouwen, de betrokkenheid, de ideeën, de kritische blik, de vriendschap. ■

Warme groet.
Pulse, bestuur & team

Wat Pulse nog in petto heeft

Pulse komt in haar huidige vorm tot een einde, maar we zijn nog niet helemaal uitgepraat. De komende maanden willen we samen met jullie terugblikken, delen, doorgeven en vooruitkijken.
Wat achterblijft: de zoektocht naar een blijvende vorm
We werken aan het borgen van onze legacy en verkennen hoe Pulse — of iets nieuws dat eruit groeit — in welke vorm dan ook kan voortbestaan. We willen onze kennis, energie en netwerk niet verloren laten gaan. Wil je iets kwijt, wil je nog iets weten van ons, wil je mee nadenken of initiatief nemen? Nodig ons uit voor een gesprek. De tijd die ons rest is beperkt, dus maak je vraag of voorstel meteen zo concreet mogelijk. Mail naar info@pulsenetwerk.be.
Cultuurzaam.be 2.0: lancering en overdracht
Achter de schermen werken we al een tijdje aan een vernieuwde cultuurzaam.be. Het wordt een platform dat inspiratie, handige tools en verhalen over duurzaamheid en cultuur samenbrengt. De ontwikkeling ervan wordt ondersteund door de Nationale Loterij en de lancering is heel binnenkort.
We onderzoeken hoe dit nieuwe platform ook na het verdwijnen van Pulse kan blijven bestaan.
Het netwerk gaat online: vind elkaar op LinkedIn
Pulse mag dan verdwijnen als organisatie, het netwerk blijft bestaan. Blijf met elkaar in contact via onze nieuwe LinkedIn-groep!
Een slotevenement om samen stil te staan én vooruit te kijken
Eind januari willen we elkaar nog één keer ontmoeten om te rouwen, te vieren, te praten en te dromen.

PRODUCTNIEUWS

AMPTEC

d&b audiotechnik lanceert CCL

d&b audiotechnik introduceert de CCL (Compact Cardioid Line Array), het eerste model in de nieuwe CL-serie. Dit revolutionaire systeem biedt de befaamde cardioïde richtingsgevoeligheid van de SL-serie in een compact, passief full-range ontwerp. De CCL is bij uitstek geschikt voor kleine en middelgrote installaties, theaters en multifunctionele ruimtes.

De CCL combineert breedband richtingscontrole en indrukwekkende headroom met minimale vervorming. De luidspreker bevat een geavanceerde driverconfiguratie: twee 7" drivers aan de voorkant, twee 5" drivers aan de zijkant/achterzijde, en twee 1,75" hoogfrequent drivers. Het geheel wordt versterkt door de nieuwe passieve cardioïde subwoofer (CCL-SUB), uitgerust met een 15" front-driver en 10" rear-driver.

Kenmerken

- **Compact en licht**: Met afmetingen van 209 x 593 x 355 mm en een gewicht van slechts 18 kg ideaal voor eenvoudig transport en installatie.
- **Veelzijdige configuraties**: Beschikbaar in mobiele (CCL) en geïnstalleerde (CCLi) versies, met spreidingsopties van 80° (CCL8) en 120° (CCL12).
- **Breed toepasbaar**: Geschikt voor kleinere concerten, festivals, theaters en akoestisch uitdagende ruimtes.
    - **Compatibiliteit**: Ondersteunt tot 8 luidsprekers per versterker op de modellen 40D, D40, D80 en D90, met instellingen beschikbaar voor de 30D en D20 versterkers. Het systeem past naadloos in de bekende workflows van d&b-gebruikers.

AMPTEC EN IMMERSIVE AUDIO

Immersive audio zit in de lift. Steeds meer luisteraars, sound engineers en creatieven ontdekken de kracht van een ruimtelijke, meeslepende luisterervaring. Die evolutie bleef bij Amptec niet onopgemerkt. Het bedrijf zet sterk in op onderzoek, opleiding en demonstratie.

Amptec immrsv

Onder het merk 'Iimmrsv' bundelt Amptec de knowhow rond deze ontwikkelingen, van in de studio tot op het podium. Denk aan Dolby Atmos, KLANG IEM-systemen en d&b Soundscape. Aanwezigen op de PXL Dag van de Immersieve Muziek konden kennismaken in de Amptec immrsv lounge. De bezoekers namen deel aan lezingen en workshops rond diverse topics.

Soundscape Experience Center

In d&b audiotechnik's Soundscape geef je geluidsbronnen een specifieke plek, in tegenstelling tot een klassieke channel based mix. Geluid klinkt niet meer 'uit een speaker' en voelt natuurlijker aan. De akoestiek van 's werelds beste concertzalen breng je tot leven via de geavanceerde settings. Nieuwsgierig? In hun Soundscape Experience Center in Bilzen kunnen professionals de kracht van d&b's ruimtelijke audiosysteem zelf beleven.

Van Dolby kreeg Amptec de status Registered Service Provider. Amptec ondersteunt studio's die een Dolby Atmos room willen bouwen of inrichten bij ontwerp, installatie en configuratie. Amptec ziet immersive niet als een tijdelijke trend, maar een logische evolutie. Het bedrijf is vastbesloten om daar een toonaangevende rol in te spelen. ■

IN MEMORIAM
CECILE DE TROYER 1956 – 2025

Lieven Debrauwer

Voor wie haar niet gekend heeft: Cecile De Troyer was in de Vlaamse theaterwereld vooral bekend voor haar belichting van theatershows. Ze werkte voor Johan Verminnnen, Geert Hoste, Raymond van het Groenenwoud en vele, vele anderen. Ook ik had de eer een paar keer met haar samen te werken, voor een paar van mijn shows. Zo werden we vrienden.

Toen ze een paar jaar geleden van haar vertrouwde huisje moest verhuizen naar een kleiner appartement, heeft ze mij haar koffer met kleurenfilters voor theaterspots cadeau gedaan. Dat was een zeer grote en goed georganiseerde collectie van Lee filters, die ik nog steeds koester.
Op 5 augustus 2025 besloot Cecile de Troyer om via euthanasie een eind te maken aan haar leven. Ze werd die dag 69 jaar en vond dat op die manier de cirkel rond was. Haar fysiek lijden was niet meer houdbaar en de medische wereld kon haar daarbij niet meer helpen.
Ze had alles geregeld en had gevraagd aan de begrafenisondernemer of dat hij haar assen wilde vermengen met glinsters, zodat ze toch een beetje zouden blinken en licht geven bij het uitstrooien (…) de laatste creatieve daad van Cecile (ook gekend als 'Cilspotje'). Het was een pakkend moment want echt typisch een idee van Cecile.
Uit haar collectie had ik ook een grote rol LEE 107 (LIGHT ROSE) meegenomen en daarvan voor iedereen een stukje uitgeknipt. Want ondanks de lastige maanden op het einde van haar leven was Cecile toch iemand die altijd hartelijk kon lachen en het leven toch door een roze bril bekeek.
Het was een bijzonder ritueel en een heel mooie manier om afscheid te nemen van een bijzondere vrouw.
Dank je wel, Cecile, voor wie en wat je was, ook in mijn leven.

In een volgende nummer van STEPP Magazine brengen we een uitgebreid interview met Cecile.

IN MEMORIAM
MARC KNOPS 1949 – 2025

Joke Beeckmans en Alex Mallems

De Belgische ontwerper Marc Cnops werkte als scenograaf mee aan ruim 200 theaterproducties, vaak in combinatie met kostuum- en lichtontwerp. ¬¬Ook was hij 12 jaar lang directeur van het Antwerpse Raamtheater.
Marc Cnops (11 november 1949) studeerde filmregie aan het Ritcs te Brussel. In 1977 begon zijn carrière als decor- en kostuumontwerper. Hij werkte veel samen met regisseurs als Walter Tillemans, Pol Dehert, Herman Gilis, Jos Verbist, Hugo Van Den Berghe, Jean-Pierre de Decker, Jappe Claes en Ignace Cornelissen, bij gezelschappen als KNS Antwerpen, Nieuw Ensemble Raamtheater, ARCA Gent, NTGent, KVS Brussel, Theater Teater, Het Gevolg, Theater Zuidpool, Theater Antigone en het Théâtre National te Brussel.
In Nederland was hij vooral actief in de jaren '80 en '90, bij regies van onder anderen Pol Dehert (FACT, Holland Festival en De Voorziening), Ger Thijs (Toneelgroep Theater), Peter De Baan (Publiekstheater), Albert Lubbers (La Terrazza, Het Nationale Toneel, De Voorziening), en vooral Karst Woudstra (onder andere Publiekstheater, Malpertuis, De Korre, Mannen van den Dam en Toneelschuur Producties).

In 1997 nam Cnops van Walter Tillemans de leiding over van het Raamtheater in Antwerpen, een theatergezelschap waar hij al vanaf de start bij betrokken was. In 1978 ontwierp hij al het decor van een van de eerste producties, Nen Belgische Leeuw (naar David Mamets American Buffalo). De overname van de leiding was een vrij ondankbare taak. Er was veel aan de hand bij het gezelschap (onder andere een zware schuldenlast) en het Antwerpse theaterlandschap (onder meer door de oprichting van het Toneelhuis) was in volle transformatie. Cnops bleef zijn gezelschap verdedigen als voorvechter van teksttheater en was 12 jaar lang directeur.
Tot voor kort was Cnops nog volop aan het werk. Dit seizoen ontwierp hij het decor voor de voorstelling Groenten uit Balen van Walter van den Broeck in een regie van Stany Crets, zou hij licht ontwerpen voor het Brussels Volkstejoêter en is zijn decorontwerp voor La Bohéme van Puccini bij de Nationale Opera van Oekraïne nog te zien in een aantal Nederlandse schouwburgen.
Als docent scenografie was Cnops 20 jaar verbonden aan de afdeling Theaterkostuumontwerp van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten. In 1991 ontving hij op de Nacht van het Theater in Gent de 'Theaterprijs' voor zijn gehele oeuvre. Hij is 75 jaar geworden.
Dit IM verscheen eerder al in de Theaterkrant.

BIJ DE BUREN:

Anita Debaere

DE PASSIE VOOR HET LIVE GEBEUREN DELEN MET PEARLE*- LIVE PERFORMANCE EUROPE

Het is altijd fijn bij de buren op bezoek te gaan. Zo mocht ik vorig jaar een artikel aanleveren over de impact van Europees beleid en regelgeving op de dagelijkse werking van podiumkunsten en live event organisaties voor het magazine van de Boekmanstichting in het themanummer Europa. Ik deed een presentatie over de rol van Europa op het jaarlijkse Congres van de Nederlandse poppodia- en festivals en werd in september een interview gepubliceerd in de Theaterkrant rond het onderwerp artistieke vrijheid en de rol van het Europees parlement.Terug in België, is een bezoekje bij STEPP net voor de eindejaarsfeesten een mooi vooruitzicht. Voor wie Pearle*-Live Performance Europe niet kent: we zijn de Europese koepel van belangenbehartigers in de podiumkunsten, live muziek en live eventsector. Pearle*, met sterretje en neen we hebben helemaal niets met het brillenmerk, werd 35 jaar geleden opgericht. De eerste tien jaren brachten we door in Amsterdam. Vanaf de jaren 2000 verhuisden we naar Brussel en zijn we gevestigd in het Kaaitheater voorgebouw, bij OKO -Overlegkunstenorganisaties. Net als OKO, is Pearle* ook erkend als werkgeversorganisatie, maar dan op Europees niveau. Tegelijk is dit luik ook maar een deel van onze werking, want de Europese sociale partners in de 'live performance' sluiten immers geen cao's af rond lonen. Wel werken we sinds lange tijd samen rond thema's als competenties en vaardigheden, veiligheid en gezondheid op het werk, gelijkheid-diversiteit-inclusie, duurzaamheid, mobiliteit van artiesten en producties. Chris Van Goethem heeft meermaals een presentatie gedaan op vergaderingen en input geleverd in projecten.

Tegelijk draait een groot deel van onze werking op het monitoren van Europees beleid en Europese regelgeving. Een paar voorbeelden: radiospectrum en PMSE, ecodesign en podiumverlichting, automatische trekkenwanden, pyrotechniek. Op tien jaar hebben we de Europese regelgeving spectaculair zien toenemen. In 2012 maakten we een inventaris. Wat waren we waren onder indruk! Meer dan 150 Europese regels hebben rechtstreeks of onrechtstreeks impact op onze dagelijkse werking. In 2024 stelden we vast dat het aantal met factor 3 was vermenigvuldigd: meer dan 450 regels uit 19 verschillende beleidsdomeinen hebben een invloed. Het zal ook niet verbazen dat nogal wat (nieuwe) regels en sub-regels te maken hebben met de EU Green Deal, het Europese doel om tegen 2050 klimaatneutraal te zijn en anderzijds de digitalisering van de samenleving, AI inclusis, en hoe dat allemaal te regelen. Een ware uitdaging om dit allemaal op te volgen en waar nodig ook nauw in betrokken te worden.

Want laat dit nu precies zijn waar we goed in zijn: goed doorgronde en uitgewerkte adviezen, analyses, bijdragen leveren, via de vele commissies, werkgroepen, stakeholder bijeenkomsten waarvan we deel uitmaken in de diverse beleidsdomeinen. En de Europese Commissie weet ons wonen: niet zelden worden rechtstreeks gecontacteerd om informatie te leveren rond deze of gene onderwerp.

Op het moment van schrijven van dit artikel, is een nieuw Europees beleidsdocument voor cultuur het 'Cultuurcompas' gepubliceerd. Terwijl we het nog goed moeten laten doordringen wat dit verder zal betekenen voor het cultuurbeleid in de lidstaten van de Europese Unie, leeft er een algemene positieve stemming en waardering voor de Europese Commissaris voor cultuur Glenn Micallef om dit voor elkaar te krijgen. In een gepolariseerde samenleving en met grote verschillen in het politieke landschap in Europa, is cultuur niet zelden de speelbal van diverse krachten. Het zal een uitdaging worden om onze eigen koers te blijven varen (om even bij de metafoor van kompas te blijven) en te navigeren binnen de lijnen die worden uitgezet. Elke dag, elke avond, ons publiek verwelkomen en een mooie, ontspannende, blije, uitdagende of confronterende voorstelling te bezorgen. Artiesten en technici laten uitblinken: dat is waar het voor blijven doen, kompas of niet. ■

Wie onze maandelijkse online nieuwsbrief 'On the European Stage' wil ontvangen: stuur een mail naar info@pearle.eu of schrijf je in via onze website www.pearle.eu
Artikel in tijdschrift Boekmanstichting https://www.boekman.nl/tijdschrift/boekman-141-europa-en-cultuur/
Interview in Theaterkrant - September 2025 https://www.theaterkrant.nl/tm-artikel/keihard-mobiliseren/

BEDRIJFSPARTNERS

De maatstaf voor kwalitatieve professionele audio installaties, met grote focus op service en support.
Bremakker 45
3740 Bilzen
TEL +32 11 28 14 58
MAIL sales@amptec.be
www.amptec.be

AMPTEC
professional sound solutions

Adviseur voor theater, concertzaal en pop-podium: akoestiek, licht, geluid, stoelen, tribunes, hef- en hijsinstallaties, kortom voor alles wat van een gebouw een cultuurhuis maakt.
Runmolen 3
5404 KP Uden, Nederland
TEL +31 413 26 43 44
MAIL info@pbta.nl
www.pbta.nl

PBTA
THEATER & AKOESTIEK

Uw eerste keuze. Klank en licht op maat van uw project, inclusief de welgekende service, toewijding en expertise.
't Hofveld 2C
1702 Groot-Bijgaarden
TEL +32 2 481 70 70
MAIL info@beglec.com

BEGLEC
SOUND & LIGHT

We geven de toekomst van de audio-industrie vorm, op basis van onze geschiedenis, onze innovatie cultuur en onze passie voor uitmuntendheid.
BDC – Esplanade 1 – Box 41
1020 Brussel
TEL +32 2 466 44 10
MAIL bnl-customerservice@sennheiser.com
nl-be.sennheiser.com

SENNHEISER

CHAUVET Professional ontwerpt, fabriceert en verdeelt innovatieve LED lichtarmaturen voor de evenementensector.
Vaartlaan 9
9800 Deinze
TEL +32 9 388 93 97
MAIL Besales@chauvetlighting.eu
chauvetprofessional.eu

CHAUVET
PROFESSIONAL

Innovatieve brandwerende stoffen, gordijnrails en bewegingssystemen voor theaters en evenementen.
Oude Gentweg 100
2070 Burcht
TEL +32 3 236 84 40
MAIL hello@showtex.com
www.showtex.com

ShowTex
AMAZING STAGE FABRICS IN MOTION

Structureel partnerschap

STEPP heeft een uitgebreid netwerk van communicatiekanalen naar de brede culturele sector. Via een structureel partnerschap kan je bedrijf of organisatie hier gebruik van maken.
Meer info op **stepp.be/sponsors.asp**

Uw ideeën, onze oplossingen
Lammerdries 18A-1
2440 Geel
TEL +32 13 480 600
MAIL info@controllux.be
www.controllux.be

Controllux

A Light Balance is een creatief bedrijf met meer dan 20 jaar ervaring in lichtontwerp, lichttechniek, ontwikkeling en productie.
Willem de Blockstraat 26
2880 Bornem
TEL +32 486874620
MAIL info@alightbalance.com

A LIGHT BALANCE

BEDRIJFSLEDEN

CBAM bv
A. Amelotstraat 36
9750 Kruisem
Tel: +32 9 395 10 83
info@cbam.be
www.cbam.be

Shure
Distribution Benelux
Jan Emiel Mommaertslaan 20A
1831 Diegem
Tel.: +32 2 320 20 23
mail: info@shure.be
website: www.shure.be

XLR Pro
J. Bruyndonckxstraat 72
1780 Wemmel
Tel.: +32 2 520 08 27
Mail: info@xlrpro.eu
Website: www.xlrpro.eu

FACE bvba
Hoek 76 – unit 301
2850 Boom
Tel.: +32 3 844 67 97
Mail: info@face.be
Website: www.face.be

Theateradvies bv
JJ Allanstraat 374
1551 RV Westzaan
Tel.: +31 85 400 10 55
Mail: info@theateradvies.nl
Website: www.theateradvies.nl

PBTA
THEATER & AKOESTIEK

Complexe zaken,
begrijpelijk advies

"Als studiebureau ook gespecialiseerd in **trekkenwanden**. Van (veiligheids)onderzoek en ontwerp tot inkoopbegeleiding, bouwtoezicht en oplevering."

Al 30 jaar vertrouwde adviseurs en specialisten onder één dak!

[THEATERTECHNIEK]

- theateradvies en ontwerp
- haalbaarheidsstudies en kostenramingen
- programma van eisen (PVE)
- 3D zichtlijnenstudie en visualisatie (Oculus Rift)
- tribunes en theaterstoelen
- theaterbelichting
- theaterstoffering
- theatergeluid en (foyer) omroepinstallaties
- audiovisuele techniek
- meerjarenonderhoudsplan (MJOP)
- veiligheid en risico-inventarisatie
- trekkenwanden en overige toneelmechanische installaties

[AKOESTIEK]

- akoestisch advies en ontwerp
- zaal- en ruimteakoestiek
- geluid- en zaalakoestische metingen
- studioakoestiek
- bouwakoestiek
- elektroakoestiek
- installatiegeluid
- CATT Acoustic simulaties en auralisaties

www.pbta.nl +31 (0) 413 264 344 Uden (Noord-Brabant)

COLOFON

CONTACT

STEPP vzw
Steenstraat 29 bus 10
1000 Brussel
T: +32 0456 64 59 74
E: info@stepp.be
W: www.stepp.be

MISSIE

STEPP vzw is het steunpunt voor de productionele, ontwerpende en technische krachten van de brede culturele sector. De organisatie is het aanspreekpunt voor actuele ontwikkelingen op het vlak van techniek, scenografie, architectuur, veiligheid en opleidingen in de culturele sector en haar zeer diverse subsectoren. STEPP vzw bundelt de krachten van de gehele sector om een constante uitwisseling van expertise teweeg te brengen. De organisatie is gesprekspartner in diverse comités, en organiseert op regelmatige tijdstippen studiedagen, symposia, netwerkmomenten en opleidingen.
STEPP vzw is lid van OISTAT en benadrukt daarmee het internationale kader van de hedendaagse culturele sector.

ACTIVITEITEN

STEPP vzw organiseert regelmatig bijeenkomsten in de vorm van symposia, informele meetings en workshops. Daarnaast bieden zij een uitgebreid cursusprogramma aan. Verdere informatie en een overzicht van de activiteitenkalender vindt u op onze website www.stepp.be.

TARIEVEN

STEPP leden krijgen alle 3 maanden het STEPP magazine gratis in hun bus. Daarbovenop krijgen onze leden korting bij alle STEPP activiteiten, en bij een aantal partnerorganisaties.
Professional lidmaatschap: 75 euro
Young professional (min. 25 jaar): 50 euro
Kleine organisatie (max 5 FTE): 195 euro
Middelgrote organisaties (max 10 FTE): 390 euro
Grote organisaties (max 20 FTE): 720 euro
Bedrijfslidsmaatschap: 720 euro
Vanaf september 2022 kun je ook kiezen voor een all-inclusief formule.
Alle lidmaatschappen gelden 1 seizoen.
Check www.stepp.be voor meer informatie.

CC BY NC SA

DUURZAAMHEID

STEPP vzw zet zich in voor een duurzame cultuursector. Dit uit zich in al onze activiteiten en opleidingen.
STEPP is daarnaast ook partner in een aantal duurzaamheidsinitiatieven van partnerorganisaties.
STEPP vzw wil zo een motor zijn voor een duurzame cultuursector.

STEPP magazine #52

Bijdragen: Joke Beeckmans, Anita Debaere, Davy Boutsen, Petra Cooreman, Lieven Debrauwer, Jan Decalf, Joe Fucini, Violet Herlaar, Alex Mallems, Tom Ruette, Chris Van Goethem, Birthe Verscuren
Cover © Vika Glitter
Eindredactie: Jan Decalf
Corrector: Bert Moerman
Vormgeving: Jo Klaps, brusselslof.be
Foto's portfolio: Davy Boutsen
Druk: Drukkerij Gijsemberg

STEPP magazine wordt gedrukt op 100% FSC gecertificeerd papier.
Eenheidsprijs: 15,00 EUR. Alle vorige nummers zijn beschikbaar op bestelling via www.stepp.be

BIJDRAGEN

Indien je zelf tekst of foto's wil bijdragen voor een volgend nummer, kan je contact opnemen met de redactie: info@stepp.be.

ADVERTEERDERS

Advertentielijst: A Light Balance, Amptec, Beglec, Chauvet, Controllux, CUE, PBTA, ROE, Sennheiser, Showtex

Voor informatie over advertentiemogelijkheden mag u ons contacteren op sponsoring@stepp.be

Jaargang 13
Nr. 52 –december 2025
STEPP Magazine is een uitgave van STEPP vzw.
Verantwoordelijke uitgever: Roel Proesmans.

Ontdek het volledig magazine archief nu ook digitaal: https://issuu.com/steppvzw

NEW
MAVERICK
SILENS
QUIET On Set
MAVERICK
Silens 2X Profile
MAVERICK
Silens 1X Profile
Two **NEW** sequels that continue our story of **award-winning** innovation with **utterly quiet** fanless operation, the **highest quality** of light, **flawless dimming** and **framing, intense accurate colour** and **brilliant output.**
LEARN MORE
CHAUVET
PROFESSIONAL

AMPTEC fbroptx

Fiber. De optische revolutie.

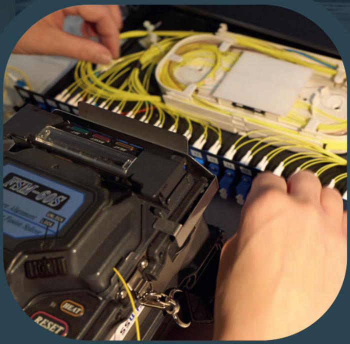

In-huis of on-site productie, herstelling of onderhoud.

Expanded Beam - Fibreco, SMPTE - Lemo & Canare, Butt-Joint - opticalCON, Convertor kabels, SFP's en toebehoren...

Amptec fbroptx blinkt uit als lasser, polijster en leverancier van fiberbekabeling.
Ontdek meteen waarom wij de koploper in de industrie zijn.

AMPTEC

Bremakker 45 - 3740 Bilzen - België / Belgique - www.amptec.be - sales@amptec.be - tel: +32 (0) 11 28 14 58
Nijverheidsweg 23E - 3534 AM Utrecht - Nederland - www.amptec.nl - sales@amptec.nl - tel: +31 (0) 30 737 00 81